

**37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Állam- és Jogtudományi Szekció**

Budapest, 2025. március 24–26.

Rendező intézmény:
Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar

Állam- és Jog-
tudományi Szekció

A túllépés dogmatikai kérdései a felbujtás körében

**Kézirat lezárásának dátuma:
2024. 12. 10.**

Nyilatkozat

A dolgozat szerzőjeként a 37. OTDK Állam- és Jogtudományi Szekció felhívásának 1. sz. melléklete alapján nyilatkozom, hogy a dolgozat elkészítéséhez nem használtam mesterséges intelligenciát.

Tartalom

I. Bevezetés.....	3
II. A túllépés rendszerbeli helye és a rá vonatkozó törvényi szabályok.....	5
III. A felbujtás és a túllépés viszonya	7
III.1. A felbujtásról.....	7
III.2. A felbujtó szándékának tartalma	8
III.3. A felbujtó kettős szándéka és a vegyes bűnösség kérdése	11
III.4. A felbujtás járulékosága	14
IV. A túllépésről.....	17
IV.1. A túllépés fogalma a felbujtás viszonyában	17
IV.2. A felbujtó felelősségének keretei a túllépés tekintetében	17
IV.3. A túllépés eseteinek csoportosítása	18
IV.3.1. <i>Elkövetői alakzatok szerinti csoportosítás</i>	18
IV.3.2. <i>A valódi és nem valódi túllépés</i>	18
IV.3.3. <i>Minőségi és mennyiségi túllépés</i>	18
IV.3.4. <i>A megvalósulás módja szerinti csoportosítás</i>	20
V. A felbujtás atipikus esetei	25
V.1. A felbujtás konkrétsága mint előkérdés	25
V.2. A felbujtó kikötéseinek, feltételeinek hatása a felelősségére.....	28
V.3. Célmegjelölő felbujtás	31
V.4. A „nem egyértelmű” felbujtás	33
V.5. A tett hevében történő túllépés a felbujtó tudatában	34
VI. További kapcsolódó kérdések	36
VI.1. A tettes hiányában történő felelősségre vonás	36
VI.2. Időbeliség kérdése	37
VII. Következtetések és összefoglalás	40
Irodalomjegyzék:	42
Felhasznált joganyagok:	43

I. Bevezetés

Az alábbi dolgozat tárgyát a túllépés dogmatikai kategóriájának vizsgálata, a felbujtással való kapcsolata és az ezekkel összefüggő szabályozás hiányosságai képezik. A túllépés az általános tudományos megfogalmazás szerint az, ha a tettes többet tesz, vagy mást (is) tesz, mint amire a részes szándéka kiterjedt.¹ A fő kutatási kérdés ennek fényében tehát az, hogyan alakul a felbujtó felelőssége a tettesi túllépéssel érintett esetekben. A túllépés dogmatikai konstrukciója szükségképpen kettő vagy annál több elkövetőt feltételez: az egyes elkövetői alakzatokat tekintve lehetséges a túllépés tettes-tettes viszonyban, és tettes-részes viszonyban is. A lehetséges esetek pedig a következők.

a) Tettesek között történhet túllépés:

- a. Társtettség esetén, ha a társtettes lépi túl a közös szándék által átfogott bűncselekmény kereteit;
- b. Közvetett tettség esetén, ha az eszközzemély lépi túl a közvetett tettes szándéka által átfogott bűncselekményt;
- c. Társtettség kapcsán merül fel a kiegészült önálló tettség, ami alapvetően csak úgy kerülhet megállapításra, hogy a társtettség esetén az egyik tettes csak részselekményt fejt ki, de társa a túllépés következtében más bűncselekményt valósít meg a szándékolt bűncselekményhez képest, így a tettes részselekményével egyedül felel az eredetileg szándékolt bűncselekményért.

b) Tettes-részes viszonyban felmerülhet a tettes túllépése a bűnsegély és a felbujtás esetén egyaránt.

A különböző elkövetői alakzatok találkozása esetén szinte ugyanazok a kérdéskörök maradnak tisztázatlanul. Jelen dolgozat tárgyát ezek közül kifejezetten a túllépés felbujtással való kapcsolata képezi, mert jól szemléltethetők ezzel az elkövetői alakzattal a túllépéssel kapcsolatos általános problémák is. Továbbá számos, kifejezetten a felbujtás esetén felmerülő speciális problémát szükséges a túllépéssel kapcsolatban bemutatni.

A fogalomból látható, hogy alapvetően két típusát különböztethetjük meg a túllépésnek: a

¹ A fogalom részletes elemzését és forrásokat lásd III. fejezet 1.

menyiségi túllépést („többet tesz”), tehát ha a felbujtás tartalmához képest többlet tényállási elemeket realizál a tettes, és a minőségi túllépést („mást tesz”), ha a felbujtás tartalmához képest eltérő bűncselekményt követ el a tettes.²

A túllépésre vonatkozóan nem létezik normatív szabály a törvényben. A legtöbb tanulmány vagy tankönyv sem részletezi. Látszólag nagyon rövid és egyszerű szabályok vonatkoznak rá, amit az ismertetett rövidebb fogalommal is le lehet írni. A valóság ezzel szemben az, hogy számtalan kérdés merül fel az ilyen esetek megoldása kapcsán, és nincsenek minden kétséget kizáró válaszok, sem a törvényben, sem a dogmatikában.

A dolgozatban a felbujtás bemutatása után az általános, majd a felbujtáshoz kapcsolódó speciális problémákat ismertetem, ezen belül az elméleti problémáktól haladok a gyakorlati alkalmazhatósági kérdésekig. A téma tárgyalása során nem cél egyéb általános részi ismeretek részletes tárgyalása, ezekről legfeljebb röviden, a követhetőség érdekében írok. A kutatás körét a hazai szabályozás és szakirodalom képezi, nemzetközi kitekintést azonban nem tartalmaz. Ennek oka az, hogy a túllépéssel kapcsolatos kérdések megválaszolása (normatív szabályozás hiányában) szigorúan a hatályos Btk. értelmezésére vonatkozhat, a *nullum crimen sine lege* elv fényében, tehát a kutatási téma kifejezetten magyar szabályozás-specifikus. Az összehasonlító munka e kérdésben – a bűncselekménytanba való mély beágyazottsága folytán – jelentősen meghaladná egy OTDK dolgozat kereteit.

A dolgozat célja a megválaszolatlan kérdések detektálása, a jogtudósok álláspontjainak, valamint a vonatkozó törvényi szabályoknak az összevetése, valamint a feltárt kérdésekre a lehetséges válaszok megjelölése. A vizsgálandó fő kutatási kérdések a következők: Hogyan kell értelmezni a túllépésre alkalmazható törvényi rendelkezéseket, illetve azok milyen viszonyban állnak egymással? Mit jelent pontosan a felbujtó szándékossága és mit jelent a tettesi bűncselekmény szándék általi átfogottsága? Mit tekinthetünk a felbujtó szándékán túlinak, és mi az eshetőleges szándék pontos tartalma? A jelen törvényi szabályozás hogyan alkalmazható az alapelvekkel összhangban, illetve az ilyen alkalmazás célravezető-e?

² Mint később ismertetem, a túllépés eseteinek csoportosítása egyéb szempontok szerint is elvégezhető, azonban ez a típusú elhatárolás az, amely általánosnak mondható a jogtudományban.

II. A túllépés rendszerbeli helye és a rá vonatkozó törvényi szabályok

A túllépés kettős dogmatikai karakterű jogintézmény, ugyanis egyszerre tartalmaz szubjektív és objektív elemeket. A tetteshez kapcsolódóan objektív elemet jelent az általa elkövetett cselekmény, a felbujtó szándéka ezzel szemben szubjektív körülményt képez. A kettősségnek köszönhetően a túllépés rendszerbeli helye sem egzakt, kapcsolódik mind a szándékosság és a vegyes bűnösség kérdésköréhez, továbbá az elkövetők tanához; tipikusan a részesség általános szabályai során kerül ismertetésre a jogtudományban. A jelentőségét ezeknek a megállapításoknak az adja, hogy nevesített törvényi szabályozás hiányában, a rendszerbeli hely és a dogmatikai jellemzők meghatározásaiból vonhatunk le következtetést arra, hogy a törvény mely rendelkezéseit szükséges vizsgálni a túllépéssel kapcsolatban.

A hatályos a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény bár nem rendelkezik nevesítetten a túllépésről, ugyanakkor vannak a túllépésre vonatkoztatható törvényi rendelkezések, így közvetett módon, de a törvény szabályozza a túllépést. Ilyen rendelkezések az alapelvek és az elkövetőkre vonatkozó egyes rendelkezések. Törvényben nem szabályozott kategória esetén az alapelvek figyelembevételének különösen nagy a jelentősége. Az egyes alapelvek közül a „*nullum crimen sine lege*” elve és a bűnösségen alapuló felelősség elve adja meg a túllépés megítélésének alapját és egyben keretét.

Az elkövetőkkel kapcsolatos rendelkezések közül a Btk. 14. § (1) bekezdés és (3) bekezdés szabályai képezik a vizsgálódás tárgyát. Az (1) bekezdés adja meg a felbujtás fogalmát, miszerint „Felbujtó az, aki más bűncselekmény elkövetésére szándékosan rábír.”. E szabály a felbujtás fogalmi elemeit, dogmatikai értelemben a kettős szándék követelményét írja elő. A (3) bekezdés a részesekre irányadó büntetési tételről rendelkezik: „A részesekre is a tettesekre megállapított büntetési tételt kell alkalmazni.”. Ez a bekezdés azért jelentős a túllépés tárgyalása kapcsán, mert a részesség járulékoságával van összefüggésben, és értelmezése vitás a jogirodalomban is. A kérdés tehát az, hogy e rendelkezés alapján megállapítható-e a részes felelőssége a tettes túllépésért. A túllépés kapcsán jelentős továbbá a 9. §, ami a szoros értelemben vett vegyes bűnösség szabályairól rendelkezik: „Az eredményhez, mint a bűncselekmény minősítő körülményéhez fűzött súlyosabb jogkövetkezmények akkor alkalmazhatóak, ha az elkövetőt az eredmény tekintetében legalább gondatlanság terheli”. Ez a rendelkezés azokban az esetekben kerül kapcsolatba a túllépéssel, amikor a tettesi cselekmény szoros értelemben véve vegyes bűnösségű, tehát jogkövetkezménytani szempontból szándékosnak tekintendő. Ennek hatását vizsgálom a bűncselekményhez kapcsolódó részesi magatartásra.

Relevánsak továbbá a 20. § szerinti tévedéssel kapcsolatos szabályok is. A felbujtó

felelősségét tekintve lényeges kérdés, hogy milyen kapcsolatban van a túllépés a tévedéssel. A tettes túllépése a felbújtó szubjektív tudattartalmához (szándékához) képest tulajdonképpen a felbújtó tévedésének következménye. A tévedés tárgya pedig az a körülmény, ami útján a túllépés objektíve realizálódik. A tévedést a törvény büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okként szabályozza, így megvan a törvényi alapja annak, hogy a tévedésre tekintettel a felbújtó felelőssége kizárt vagy korlátozott legyen a túllépés tekintetében. Ehhez azonban lényegi kérdés, hogy a tettes túllépése, és az ennek következtében megvalósuló cselekmény a felbújtó szempontjából valóban tévedésként értékelhető-e, ami kizárja vagy korlátozza a felbújtó felelősségét a túllépés vonatkozásában. A kérdés generálisan nem dönthető el, de a túllépés egyes eseteinek tárgyalása során vissza fogok utalni arra, mely esetekben bírálhatók el a tévedés szabályai alapján.

Ezek a rendelkezések azok tehát, amelyeken keresztül a Btk. szabályozza a túllépést, és e rendelkezések fogalmai rendszerében merülnek fel a túllépés és felbújtás viszonyában megválaszolandó kérdések.

A törvényi szabályozást tekintve lényeges, hogy a hatályos Btk. szabályai teljesen megegyeznek az azt megelőző szabályozással a túllépésre vonatkozó rendelkezésekben.³ Annak ellenére nem változott a törvény szövege [Btk. 14. § (1) bekezdés], hogy még a kodifikáció előtt mutatott rá több szerző is a szabályozás hiányosságaira és az ezzel kapcsolatos problémákra.⁴

³ A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 15. § és 21. §, és a Csemegi-Kódex (1878. évi V. törvénycikk) 69. § 1. pont és 71. §. Érdekességgé megjegyzendő, hogy a Csemegi-kódex 73. § még tételezen szabályozza a túllépés esetét, bár a tartalmát nem fejt ki olyan részletesen, ami a mai szabályozásba való kodifikáció esetén megválaszolná a szabályozás hiányosságait.

⁴ Lásd például Mészáros 2003. 267.; Szomora 2003. 127.

III. A felbujtás és a túllépés viszonya

III.1. A felbujtásról

A törvényi fogalom szerint „*Felbujtó az, aki mást bűncselekmény elkövetésére szándékosan rábír*”. A jogirodalomban egységes álláspont szerint tehát a felbujtás járulékos a bűncselekmény elkövetéséhez képest, törvényi tényálláson kívüli magatartást valósít meg, szándékos közreműködés a szándékos bűncselekményben.⁵ A rábírás jelentését *Blaskó* úgy fogalmazza meg, hogy az „*olyan formához nem kötött akaratnyilatkozat, amely arra irányul, hogy a címzettben kiváltsa a bűncselekmény elkövetésére vonatkozó szándékot*”.⁶ A szándék kiváltását jelenti az is, ha egyébként a tettes foglalkozott már ugyan az elkövetés gondolatával, de a tényleges felbujtói nyilatkozat hatására jut a bűncselekmény elkövetésének elhatározására.⁷ *Schnierer* álláspontja szerint, pont ez feltételezhető, hogy a tettes már egyébként is foglalkozott a bűnelkövetés gondolatával, de a rábíró nyilatkozat hatására jutott a döntő akaratelhatározásra.⁸ Említendő, hogy ezzel ellentétes álláspontot képviselnek egyes szerzők, akik szerint a rábírás egyedüli oka kell, hogy legyen a tettesi szándék kialakulásának,⁹ azonban dogmatikailag megalapozottabbnak tartom azt az álláspontot, miszerint elegendő, ha a tettes végső elhatározását váltja ki a felbujtó rábírása. A felbujtó szándéka a klasszikus jogirodalmi megfogalmazás szerint kettős.¹⁰ Egyrészt saját felbujtói magatartását is szándékosan fejti ki, másrészt a szándéka át kell fognia a célzott bűncselekmény objektív tényállási elemeit. A bűnösségen alapuló felelősség elvével összhangban ez adja felelősségének az alapját. A felbujtás fogalmi elemeivel kapcsolatban megjegyzendő, hogy a rábírás és a tettesi cselekmény között eltelt, akár jelentős idő nem zárja ki a felbujtás fogalmi elemeinek fennállását, ha egyébként a tettes a rábírás hatására jutott a bűncselekmény elkövetésére vonatkozó végleges akaratelhatározásra.¹¹ A túllépéssel kapcsolatban azt is részletesen szükséges tárgyalni, hogy mit jelent a felbujtás járulékosága és a felbujtó szándéka. A járulékoság azért jelentős, mert az, hogy a felbujtó cselekménye milyen tettesi cselekményhez járul, az ő felelősségének a kereteit is meghatározza.

⁵ Gellér–Ambrus 2019. 385.; Belovics 2020. 345.; Balogh 2015. 68.; Mészáros 2003. 278.

⁶ *Blaskó* 2002. 331.

⁷ Bfv. 1027/2018/5. sz. kúriai határozat

⁸ *Schnierer* 1893. 114.

⁹ Balogh–Tóth 2010. 203.

¹⁰ Lásd például: Gellér–Ambrus 2019. 398.; Belovics 2020. 362.; *Blaskó* 2002. 328.

¹¹ *Békés* 1968. 77.

III.2. A felbujtó szándékának tartalma

A felbujtás esetén a kettős szándékot szükségszerű tisztázni és szétválasztani. A korábban leírtakból következően a felbujtó szándéka a legfontosabb támpont a felelőssége megállapítása kapcsán, így elkerülhetetlen, hogy a lehető legrészletesebben megismerjük a felbujtó szándékának egyes elemeit. A jogirodalom általánosságban a felbujtó szándékát két elemre bontva ismerteti: a felbujtó szándéka átfogja a saját cselekményét, tehát szándékosan teszi meg a felbujtói magatartását, valamint a szándéka átfogja annak a bűncselekménynek a tényállási elemeit, amelyre a tettest felbujtja.

Ezen túlmenően a felbujtó szándéka ennél részletesebben is felbontható: a felbujtó szándékának át kell fognia: 1) a saját tevékenységét; 2) annak tettesre gyakorolt hatását; 3) a tettes tevékenységét; 4) a tettes tevékenységének következményeit;¹² 5) mindezeket kívánva vagy belenyugodva kell cselekednie.¹³ Kérdés azonban, hogy ez a szándék és annak elemei kizárólag az egyenes szándékot, vagy az eshetőleges szándékot is magukban foglalják-e.

A *kettős szándék egyik eleme* tehát, hogy a célzott bűncselekmény objektív tényállási elemeit átfogja a felbujtó szándéka. Amennyiben az adott bűncselekmény tekintetében a törvényi tényállás nem követel meg egyenes szándékot, tehát az eshetőleges szándékkal is megvalósítható, a felbujtó szándékának ezen eleme lehet eshetőleges és egyenes is. Ennek alapja, hogy a 14. § (1) bekezdése pusztán úgy fogalmaz, hogy „*bűncselekményre*” bír rá, de sem ehelyütt, sem egyéb rendelkezésekben a törvény nem szűkíti tovább a szándékosságot, tehát a kettős szándék első elemére vonatkozó rendelkezés megadja az eshetőleges szándék lehetőségét. Azokban az esetekben, ahol a törvény egyenes szándékot követel meg az adott bűncselekményre nézve, ott a felbujtói szándék ezen elemének szükségképpen egyenes szándékúnak kell lennie.

A *kettős szándék másik eleme* azt jelenti, hogy a felbujtó szándéka átfogja azt, hogy cselekményével a címzettet erre a bűncselekményre fogja indítani. Az, hogy ez a szándék lehet-e eshetőleges vagy sem, részletes vizsgálatra szorul, mert ezzel kapcsolatban eltérő állásponton vannak a jogtudomány képviselői is.

1) *A felbujtó rábírása nem lehet eshetőleges szándékú:* Az első álláspont szerint nem

¹² E tekintetben szükséges előre utalni a járulékoság kérdésénél leírtakra. Kevés szerző bontja szét részletesen a szándék tartalmát, a vizsgált szerzők közül Balogh tárgyalja a legrészletesebben. Más szerzők, mint például Gellér és Ambrus bár részletezi, a tettes tevékenységének következményeit nem említi. Így tehát e kérdésben, a jogirodalomban teljes konszenzus nincs, de tekintettel a járulékoság kapcsán később kifejtett érvekre, személy szerint egyet kell értenem Balogh-gal abban, hogy csak abban az esetben felelhet a felbujtó a tettes magatartásának következményeiért, ha azt a szándéka átfogta, így pedig a felbujtó szándékának ez is a részét kell képezze.

¹³ Balogh 2015. 78.

vonható felelősségre a felbujtó, amennyiben a rábírás tekintetében a szándéka csak eshetőleges. Ennek alapja az, hogy a rábírás nyelvtanilag értelmezve egyfajta kívánást jelent, ami magában foglalja a célzatosságot, a célzatosság pedig kizárólag egyenes szándékot jelenthet.¹⁴ Mészáros álláspontja – az első érvet kiegészítve –, hogy a rábírás nem csak nyelvtanilag, hanem ontológiailag is célzatos magatartást jelent.¹⁵ Belovics úgy érvel ugyanezen álláspont mellett, hogy „nem feltételezhető alappal, hogy a felbujtó egy általa nem kívánt cselekményre akarna mást rávenni”,¹⁶ ha pedig kívánja a cselekményt, az egyenes szándékot feltételez. A gyakorlatban is találunk példát erre az álláspontra, a BH 2018. 68. elvi tartalmában mondja ki a bíróság, hogy „a felbujtó általi magatartás tudattartalma csak egyenes szándékú lehet. A felbujtó ugyanis nem belenyugszik abba, hogy lesz tettesi elkövetés, hanem azt kívánja, hogy az célzatos legyen”. Ugyanezt a határozat később úgy fejezi ki, hogy a felbujtó a tettes „szándékébresztője”. A felbujtó szándékébresztése csak kívánó, tehát egyenes szándékú lehet és a felbujtónak nem elég belenyugodnia abba, hogy lesz-e tettesi elkövetés, hanem azt kívánva kell cselekednie.

2) *A felbujtó rábírása lehet eshetőleges szándékú:* A második álláspont szerint nincs akadálya az eshetőleges szándékú felbujtó felelősségre vonásának. Ennek alapját a rendelkezés logikai értelmezése adja. Eszerint ha a bűnsegély esetében – ami kevesebb, mint a felbujtás – elismerjük az eshetőleges szándék lehetőségét, akkor el kell ismernünk azt a felbujtó esetén is, hiszen ha nem így tennénk, arra az értékelési aránytalanságra jutnánk, hogy a társadalomra veszélyesebb eshetőleges felbujtói magatartás büntetlenül maradna, míg az ilyen jellegű bűnsegély büntetendő.¹⁷ Wlassics szerint a felbujtó a „*conditio sine qua non*” elv alapján is felel az eshetőleges szándékért, hiszen az ő magatartása az okozatosságot vizsgálva ugyanolyan feltétele a bűncselekmény megtörténtének, mint a tettes cselekménye.¹⁸

3) *A második álláspont kritikái:* A második álláspont érvelése alapvetően azért tűnik megalapozottnak, mert amennyiben a nyelvtani értelmezéssel kétséges következtetésre jutunk, a többi értelmezési móddal összhangban kell az értelmezést elvégezni. Azonban ez az álláspont további problémákat szül. Mészáros kritikája szerint, ha a felbujtás elkövethető eshetőleges

¹⁴ Losonczy 1966. 308.

¹⁵ Mészáros 2012. 12.

¹⁶ Belovics 2020. 362.

¹⁷ Wlassics 1893. 305.; Tokaji 1984. 372.

¹⁸ Wlassics 1893. 319.

szándékkal, akkor az a gyakorlatban nehezen lesz ez elhatárolható a gondatlanságtól.¹⁹ *Wilhelm* pedig óva int ezzel kapcsolatban, mert innentől már csak egy lépés a gondatlan felbujtás büntetése.²⁰ *Mészáros* arra is felhívja a figyelmet, hogy a felbujtáshoz képest nem a bűnsegély a kevesebb, hanem az előkészület, tekintve, hogy a felbujtó magatartása tettesi cselekmény nélkül előkészületként és nem bűnsegélyként értelmezendő. Tehát annak ellenére, hogy a felbujtás mellett a bűnsegély a másik részességi alakzat, ez nem jelenti azt, hogy ezek rész-egész viszonyban állnának egymással. Annak a feloldására, hogy ilyen esetben az egyébként jelentős szerepet játszó felbujtó magatartása büntetlenül maradna, megoldást jelenthet, hogy amennyiben a felbujtó felismeri magatartásának következményeit, és a mulasztás további feltételei – tehát a cselekvési képesség és lehetőség – fennállnak, mulasztásos bűnsegély címén felelhet, mert az ő felróható (itt eshetőleges szándékú) előmagatartása speciális jogi kötelezettséget teremt, ami a mulasztás alapját adja.²¹ Ennek elfogadása esetén azonban az okoz problémát, hogy a felróható előmagatartás alapján megállapított mulasztásos bűnsegély szokásjogi alapú felelősségi forma, amely az elkövetőre nézve úgy állapítja meg a felelősségét, hogy ezt egyébként a törvény nem deklarálja, így pedig a *nullum crimen sine lege* elvvel való összhangja kérdéses.²²

4) *Következtetés, állásfoglalás:* A fent írt érvek, és különösen az azzal kapcsolatos kritikák alapján az első állásponttal értek egyet, miszerint a rábírás egyenes szándékot feltételez, és a kettős szándék ezen eleme nem történhet eshetőleges szándékkal. Az ellentétes állásponttal kapcsolatban a problémát az okozza, hogy az eshetőleges szándék pontos tartalma nem elég meghatározott, annak ellenére sem, hogy a jogtudomány kimunkálta annak fogalmát. Ugyanis a gyakorlatban az, hogy mi az, amit a felbujtó tudata átfogott, és ennek fejében belenyugodott, pontosan nem rekonstruálható, egyes felbujtói magatartásoknál pedig értelmezhetetlen (lásd még V.3.). Ennél is jelentősebb nehézséget okoz, hogy mit tekintünk a felbujtó inaktív tudatába tartozónak, amit minden rá gondolás nélkül is tudnia kell, és ennek fényében a felbujtó cselekménye automatikusan legalább eshetőleges szándékúnak minősül(ne). Az eshetőleges szándék tehát valójában azt eredményezi, hogy abban az esetben, ha az adott személy esetleg gondatlanul indít valakit bűncselekmény elkövetésére, a jogalkalmazó arra hivatkozva, hogy ezzel a következménnyel a „felbujtó” nyilvánvalóan számolhatott és ennek tudatában abba

¹⁹ Mészáros 2012. 12.

²⁰ Ismerteti Losonczy 1966. 308.

²¹ Nagy 2014. 61.; Mészáros 2012. 12.

²² Vö. Nagy 2014. 61.; Tapodi 2019/3. 165-179.

belenyugodott, az eshetőleges szándékkal elkövetett felbujtás címén fogja felelősségre vonni az elkövetőt. Mindezt annak ellenére, hogy a szándék abszolút a felbujtó szubjektív tudattartamában jelenik meg, ebben az esetben mégis objektív elvárásokra („nyilvánvalóan számolható”) tekintettel állapítanánk meg annak tartalmát. Ez sértené a bűnösségen alapuló felelősség elvét, és az ilyen jogalkalmazás eredményeként a túllépés dogmatikailag lényegében kiüresedne, valamint az eshetőleges szándék értelmének olyan tágítása állhatna elő, ami már jelentés nélkülivé teszi a fogalmat. Az egyenes szándék megkövetelésének hátránya azonban az, hogy bizonyos, egyébként társadalomra veszélyes magatartások büntetőjogilag büntetlenül maradnának, de álláspontom szerint az igazságszolgáltatás megfelelő működése és az egyes alapelvek megfelelő érvényesülése mindig egy erősebb érdek kell, hogy legyen az egyes elkövetők felelősségre vonásához képest.

III.3. A felbujtó kettős szándéka és a vegyes bűnösség kérdése

A törvény kifejezett rendelkezése szerint a felbujtás fogalmi eleme a szándékosság. A gondatlanul elkövetett „rábírás” fogalmilag nem tekinthető felbujtásnak, és nem is büntetendő, legfeljebb valamely gondatlan deliktum alapján felelhet a felbujtó.²³ A felbujtás emellett csak szándékos tettesi alapcselekményhez kapcsolódhat, mert maga a rábírás teremti meg a felbujtó magatartása és a tettes cselekménye közötti okozati összefüggést, amely ha nem is teljes, de döntő motívumát adja a tettes cselekményének.²⁴ Ehhez egyébként rögtön hozzá kell tenni, hogy a döntő motívum felső határát a büntethetőséget kizáró kényszer jelenti.²⁵ A gondatlan tettesi cselekmény esetén az okozatosság hiánya miatt, a részesség fogalmilag kizárt.²⁶ Kérdéses azonban, hogy a szoros értelemben vett, Btk. 9. § szerinti vegyes bűnösség esetén felelhet-e felbujtó, ha a tettes a bűncselekmény minősítő körülményt képező eredménye tekintetében gondatlan. A törvény ugyanis ezzel a rendelkezéssel jogkövetkezménytani szempontból szándékosnak tekinti a tettes cselekményét, a gondatlan elem ellenére is. A felbujtó szándékossága ezt semmiképp sem foghatja át, ugyanis még a tettes is gondatlan benne. Az ilyen esetekre nézve a felbujtó felelősségére eltérő álláspontok alakultak ki a jogtudósok között.

1) *A felbujtó felel a tettes gondatlan eredményéért:* Ennek az álláspontnak az elvi alapja az, hogy a 9. § „elkövetőket” említ, tehát vonatkozik a tettesekre és részesekre egyaránt, így a felbujtóra is. Tokaji szerint nem véletlen az „elkövetők” megjelölése, és ez a rendelkezés mint

²³ Kis–Hollán 2011. 156.

²⁴ Gellér–Ambrus 2019. 398.

²⁵ Balogh 2015. 79.

²⁶ Tokaji 1984. 373.; Mészáros 2003. 268.

speciális – a *lex specialis derogat legi generali* elv alapján – lerontja az általános szabályt, tehát a 14. § (1) bekezdésben előírt felbujtói szándékosságot. Angyal szerint a praeterintencionális (tehát szándékon túli) bűncselekmények esetében a részeseket tekintve az eredményfelelősség elve érvényesül azzal a kitéttel, hogy a részesnek is legalább gondatlannak kell lennie az adott eredmény tekintetében.²⁷ Ezzel azonos állásponton van Vámbéry²⁸ és a Gellér-Ambrus szerzőpáros is,²⁹ miszerint a jogalkotó célzottan használja az „elkövetők” kifejezést, a „tettes” helyett. Gellér és Ambrus emellett a felbujtó szubjektív tudattartalmának felróható hiányára alapozza a felbujtó felelősségét, ezzel a felbujtónak az eredmény tekintetében fennálló hanyag gondatlanságát rója a terhére.³⁰ Szintén felróható hiányt fogalmaz meg a BH 2018.68. számú határozat, miszerint: „A bűnösség azonban nemcsak az aktív rá gondolásban, hanem a rá gondolás hiányában is kifejeződik, tehát ha az elkövető az eredményt éppen azért okozza, mert nem gondol magatartása lehetséges következményeire, pedig gondolnia kellett volna”. Az ilyen vegyes bűnösségű esetekre írja le példaként Angyal, ha a tettes a lopás közben gyertyával világít, és az tüzet okoz, a felbujtó ezért a gondatlan tettesi cselekményért is felel, ha egyébként tudta, hogy az elkövetés helyszínén gyúlékony anyagok vannak, de erre a tettest nem figyelmeztette.³¹ Békés álláspontja szerint azért felel a felbujtó a tettes gondatlan eredménye tekintetében, mert a felbujtói magatartással a tettes cselekményének pontos kimenetele nem határolható körül, így a felbujtónak ezekkel a lehetséges eredményekkel számolnia kell, és felelősségre is vonható ezekért.³²

2) *A felbujtó nem felel a tettes gondatlan eredményéért* E vita kapcsán Nagy Ferenc arra mutat rá, hogy a felbujtói kettős szándék bűncselekménytani kérdés, nem jogkövetkezménytani. A 9. § rendelkezéseinek kifejtése során azzal pontosít, hogy „a részesekre vonatkozóan csak akkor alkalmazható, ha az összeegyeztethető az említett elkövetői alakzatokra előírt egyéb törvényi feltételekkel”, tehát a kettős szándék követelményével.³³ Emellett az említett rendelkezés a tettes cselekményét csupán a jogkövetkezmények szempontjából tekinti szándékosnak. Így az, hogy a vegyes bűnösség esetén szándékosságnak tekinthető a cselekmény a gondatlan eredmény ellenére, nem pótolja a felbujtó oldaláról a kettős szándék

²⁷ Angyal 1920. 312.

²⁸ Vámbéry 1913. 259.

²⁹ Gellér és Ambrus 2019. 396.

³⁰ Gellér és Ambrus 2019. 396.

³¹ Angyal 1920. 312.

³² Békés 1978. 144.; idézi Mészáros 2003. 276.

³³ Nagy 2014. 58.

követelményét.³⁴ *Finkey* ezzel kapcsolatban így fogalmaz: „*felbujtó csak olyan cselekmény részese lehet, amelyre a szándéka kiterjedt*”.³⁵ Ezzel összhangban *Werner* és *Schnierer* szerint is ki van zárva a részesség köréből a gondatlan eredmény, és mindenki csak a saját gondatlan cselekményéért felel.³⁶ Ezzel kapcsolatban pedig *Balogh* rámutat arra, hogy a gondatlanság esetén a részesség azért is kizárt, mert a tettes gondatlansága tekintetében kizárt a felbujtással való ok-okozati összefüggés, amely a felbujtó felelősségének az alapja.³⁷ *Berkes* ugyanebből a szempontból ragadja meg a problémát, szerinte a felbujtó azért nem felelhet a tettes gondatlan eredményéért, mert a tettes gondatlan cselekménye – mivel a felbujtónak arra semmilyen hatása nincs – megszakítja az okozatosságot a felbujtó magatartása és a tettes cselekménye között.³⁸ Okozatosság hiányában pedig a felbujtó felelőssége kizárt. Ez pedig azt fogja eredményezni, hogy mivel a felbujtás gondatlan nem lehet, így a felbujtó a saját gondatlansága tekintetében nem felelhet, ha tehát a tettes gondatlan az eredmény tekintetében, akkor a felbujtó azért nem felel, mert ez nem a saját gondatlansága, ha pedig maga is gondatlan, akkor azért nem felel, mert a felbujtás csak szándékos alakzatban lehetséges. Tokaji véleményével szemben *Földvári* fordítva ragadja meg a specialitást. Szerinte annak ellenére, hogy a normaszöveg „*elkövetőket*” említ, ezzel a rendelkezés alá vonva a részeseket is, más helyen megköveteli a részesek szándékosságát, ettől pedig a két rendelkezés általános és speciális szabály viszonyába kerül, ahol a 9. § az általános, a 14. § pedig ehhez képest speciális. Mivel a speciális szabály felülírja az általánost, így a 9. § nem vonatkozhat a részesekre, a részesek és így a felbujtó csak a szándékában álló elemek tekintetében felel. A tettes gondatlan eredménye tekintetében pedig kizárt a felelőssége, még akkor is, ha maga is gondatlan volt az eredmény tekintetében.³⁹ Ezen álláspont alátámasztására szolgál továbbá a BH 1994. 296. számú határozat, amely elvi tartalmában kimondja: „*Ha a szándékon túli eredményt illetően a tettest csupán gondatlanság terheli, a felbujtó a tettes túllépéséért nem tartozik büntetőjogi felelősséggel*”. Ezzel összhangban a Kúria is emellett foglal állást, miszerint „*a felbujtás csak szándékos bűncselekményhez kapcsolódhat és a preater intencionális bűncselekmények esetén kizárt a felbujtás megállapíthatósága*”.⁴⁰

3) Következtetések: A törvény e kérdéssel kapcsolatban nem rendelkezik egyértelműen.

³⁴ Nagy 2020. 344.

³⁵ *Finkey* 1914. 325.

³⁶ *Werner* 1898. 89.; *Schnierer* álláspontját ismerteti *Mészáros* 2003. 269.

³⁷ *Balogh* 2015. 69.

³⁸ *Berkes* 2001. 13. pótlás 56/1.

³⁹ *Mészáros* 2003. 275.

⁴⁰ Bfv. 1027/2018/5. számú kúriai határozat

Elsősorban az a kérdés szorul tisztázásra, hogy milyen viszonyban van a 9. § és a 14. §, melyik rendelkezés az általános, és melyik, ami ehhez képest speciális. Ezt álláspontom szerint törvényi szinten lenne érdemes tisztázni, mert ez a bizonytalan szabályozás sértheti a „*nullum crimen sine lege*” elvét, pontosabban a világos törvényi szabályozás követelményét. A felbújtó ilyen irányú felelőssége kapcsán azt is kétségesnek tartom, hogyan fér össze a bűnösségen alapuló felelősség elvével az, ha a felbujtót egy rajta kívüli gondatlan cselekményért tesszük felelőssé, amivel nem számolhat, és semmilyen ráhatása nincs a bekövetkeztére. Mindezek alapján azt az álláspontot tartom helytállónak, miszerint a felbújtó felelőssége – a kettős szándék követelményére és legfőképp az okozatosság hiányára tekintettel – kizárt abban az esetben, ha a tettes a minősítő körülményt képező eredményt gondatlanul valósítja meg. Az ilyen helyzet tehát a tettes valódi túllépését hozza létre, és a felbújtó felelősségre ezért nem vonható.

III.4. A felbujtás járulékosága

A felbújtó cselekményének járulékosága azt jelenti, hogy az a tettes cselekményéhez járul, ennek hiányában nem is beszélhetünk felbujtásról. Ha ugyanis nincs tettesi cselekmény, a felbujtás fogalmi elemei nem valósulnak meg, hiszen nincs bűncselekményre rábírás, erre csupán törekedett a felbújtó. Ez nem jelenti minden esetben a felbújtó büntetlenül maradását, mert a bűncselekmény elkövetésére rábírt törekvés előkészületként értelmezendő, és amennyiben az adott tényállás előkészülete büntetendő, akkor a felbújtó ezért felelősségre vonható. Minden más tényállás tekintetében a felbújtó sikertelen törekvése tettesi cselekmény hiányában büntetlenséget fog eredményezni.

Röviden érdemes kitérni arra, miképpen értékelhető a szabálysértésre való rábírás. Ez abban az esetben kerül kiemelésre, amikor a részes oldalán jelentkező körülmény (például üzletszerűség) következtében a részes magatartása bűncselekménynek minősülne, annak ellenére, hogy a tettes szabálysértést követett el. Az ilyen esetekben azonban a rábírás fogalmilag nem minősülhet felbujtásnak, mert a törvény bűncselekményre való rábírást követel meg.⁴¹

A túllépés vonatkozásában a járulékoság értelmezésével kapcsolatos kérdés az, hogy a felbújtó magatartása a tettesi alapcselekményhez vagy bűncselekmény teljességéhez járul. Az alapcselekményhez járulás azt jelenti, hogy a tettesnek meg kell valósítania a törvényi tényállásnak a felbújtó szándéka által átfogott alapesetét, de ha ennél többet is tesz, az nem hat

⁴¹ Belovics–Nagy–Tóth 2014. 311.

ki a felbujtóra, így nem esik szükségképpen egy tényállás alá a felbujtó és a tettes cselekménye, és végképp nem szükséges, hogy a minősítés is azonos legyen. A tettesi bűncselekményhez járulás ezzel szemben azt jelenti, hogy a felbujtó cselekménye mindig a ténylegesen megvalósult bűncselekményhez járul, azonos tényállás alapján állapítandó meg a felbujtó és a tettes felelőssége.⁴²

A kérdés eldöntéséhez kapcsolódik a Btk. 14. § (3) bekezdése, miszerint a tettesekre és részesekre is azonos büntetési tételt kell alkalmazni. Annak az álláspontnak, miszerint a felbujtó cselekménye a tettesi bűncselekményhez járul, a fenti rendelkezés nyelvtani értelmezése adja az alapot. Ez értelmezhető akként, hogy az azonos büntetési tétel a tényleges büntetéskiszabás alapjára nézve irányadó, tehát a minősítés és a konkrét büntetés is egybe kell, hogy essen. Ez azonban azt jelentené, hogy a túllépő tettes büntetése automatikusan kihatna a felbujtó minősítésére is, figyelmen kívül hagyva a felbujtó szándékának mértékét. Ezt az álláspontot osztja Békés, aki szerint a felbujtó és a tettes szükségszerűen azonos tényállás alá tartoznak és cselekményük ugyanúgy is kell, hogy minősüljön.⁴³ Ez alapján szerinte a felbujtó minden esetben felel a mennyiségi túllépésért, de minőségi túllépés esetén már nem felelhet, tekintve, hogy már nem is értelmezhető felbujtásként az, ha a tettes merőben más cselekményt követ el, mint amire a felbujtó rábírása irányult.⁴⁴ Békés álláspontjának kézenfekvő kritikája, hogy figyelmen kívül hagyja a felbujtó szándékosságát, és így ennek hiányában is megállapítható lenne a felelőssége a túllépésért, ami sértené a bűnösségen alapuló felelősség elvét. Sőt mi több, a túllépés dogmatikai konstrukcióját kérdőjelezi meg, ha a szándék figyelmen kívül hagyásával generálisan kimondja az azonos minősítés törvényszerűségét. Ez alapján tehát arra juthatunk, hogy a szándékosság követelménye miatt szükségszerű, hogy elválhasson a minősítés azokban az esetekben, amikor a tettes a felbujtó szándékához képest súlyosabb bűncselekményt valósít meg. Ennek fényében tehát úgy kell értelmezni a felbujtás járulékoságát, hogy a felbujtó magatartása a tettes alapcselekményéhez járul. A felbujtó felelősségének feltétele, hogy a tettes megvalósítsa a felbujtó szándékában álló alapcselekményt, de nem szükségszerűen kell a végső minősítésnek azonosnak lennie.⁴⁵ Emellett szól a történeti értelmezés is, amely alapján megállapítható, hogy a 14. § (3) bekezdésének célja annak kifejezése, hogy a részesség nem jelent enyhébb büntetést a tettes felelősségéhez képest, ugyanis a Csemegi-kódex a későbbi szabályozással ellentétben még kötelezően enyhébb büntetés kiszabását rendelte a

⁴² Mészáros 2003. 263.-264.

⁴³ Békés 1973. 284.-289. idézi Mészáros 2003. 265.

⁴⁴ Ismerteti Mészáros 2012. 11.

⁴⁵ Finkey 1914. 324.; Mészáros 2003. 266.

bűnsegédekre nézve. Ezzel azonos megállapítás tehető, ha annak fényében vizsgáljuk a 14. § rendelkezéseit, hogy az a felbújtó magatartásának társadalomra való veszélyességét hivatott kifejezni, tekintve, hogy csak a bűnsegély esetén ad lehetőséget a törvény a kétszeres leszállításra, míg a felbújtó esetén nem.⁴⁶ A helyes értelmezés tehát az, hogy a részes cselekménye a tettes által megvalósított alaptényálláshoz járul, a tényleges büntetési tételkeret azonban már nem szükségszerűen azonos.

⁴⁶ Kónya 2012. 58/5.

IV. A túllépésről

IV.1. A túllépés fogalma a felbujtás viszonyában

Mint ismertettem, a túllépésnek törvényi fogalma nincs, de a jogtudomány kimunkált egy fogalmat a túllépés körülírására. A jogtudományban általánosan elfogadottak szerint: „*túllépés az, ha a tettes többet tesz, vagy mást (is) tesz, mint amire a részes szándéka kiterjedt*”.⁴⁷

A fogalom tisztán objektív ismérvekkel határozza meg a túllépést, amely álláspontom szerint túlságosan restriktív, így csupán részben alkalmas a jogintézmény pontos dogmatikai meghatározására. A fogalmat azzal szükséges pontosítani, hogy tettesi túllépést előidéző ok nem csak tettesi többletcselekmény, hanem *bármilyen* olyan körülmény lehet, amelyet a felbujtó szándéka nem fogott át, például egy minősítő körülményt képező célzat.⁴⁸ Ennek eredményeként pedig a tettesi cselekmény szigorúbb büntetési tétel alá eső tényállás alapján lesz megítélendő, mint a felbujtó magatartása.

Túllépést tehát bármilyen olyan körülmény okozhat, amely a felbujtó szándéka által át nem fogott, és végső soron a tettesi cselekmény szigorúbb minősítéséhez vezet a felbujtó szándékához képest. Ezek alapján látható, hogy a szándék terjedelmének vizsgálata kardinális kérdést jelent a felelősség megalapozása során.

IV.2. A felbujtó felelősségének keretei a túllépés tekintetében

A túllépés kettős dogmatikai karakteréből adódóan az ezért való felelősség megállapításához egyszerre kell a tettes ténylegesen megvalósított cselekményét mint objektív elemet, valamint a felbujtó szubjektív tudattartalmát, tehát a szándékát értékelni. Ezért a felbujtó felelősségének keretei a szándékosság, valamint a járulékoság kapcsán leírtak alapján vezethetők le.

A járulékoságra tekintettel a felbujtásért való felelősség határait képezi a tettesi cselekmény, ennek hiányában nem is beszélhetünk felbujtásról. A felbujtó nem felelhet többért, mint amit a tettes ténylegesen megvalósított.⁴⁹ Blaskó megfogalmazása szerint: a „*részes szándéka önálló életet nem élhet*”.⁵⁰ Ugyanakkor a szubjektív okok szempontjából a felbujtó szándéka szintén a felső határát fogja jelenteni a felbujtó felelősségének, ugyanis a felbujtás fogalmilag csak szándékos lehet, így a szándékán túli cselekmények nem róhatók a terhére. Erre a két határra

⁴⁷ Tokaji 1984. 367.

⁴⁸ Lásd részletesen IV.3.

⁴⁹ Mészáros 2012/4. 15.

⁵⁰ Blaskó 2002. 326.

tekintettel mondhatjuk, hogy a felbujtás felső határa kettős, egyszerre kell vizsgálnunk az objektív és a szubjektív oldalát a túllépésnek. Ha bármelyik felső határ enyhébb felelősséget hordoz magában, az a felbujtó felelősségét limitálja.

IV.3. A túllépés eseteinek csoportosítása

A túllépés különböző dogmatikai szempontok alapján, többféleképpen csoportosítható. Megjegyzendő, hogy általánosságban a szakirodalmi csoportosítás a mennyiségi és minőségi elhatárolásig terjed, annál részletesebben nem foglalkozik az egyes csoportosítási lehetőségekkel annak ellenére, hogy a szabályozással kapcsolatos számos problémára világítana rá. A csoportosításaim célja, hogy megadják a vizsgálódás releváns szempontjait és áttekinthetővé tegyék azt.

IV.3.1. *Elkövetői alakzatok szerinti csoportosítás*

A túllépés – a korábban írtaknak megfelelően – csoportosítható aszerint, hogy milyen elkövetői alakzatok közötti viszonyban merült fel. Felmerülhet tettes-tettes között társtettségénél, és közvetett tettségénél is. Tettes-részes között pedig a felbujtás és a bűnségély esetén is előfordulhat.

IV.3.2. *A valódi és nem valódi túllépés*

A valódi és nem valódi túllépés kategóriáját Wlassics írja le,⁵¹ alapját a felbujtó felelőssége képezi. A nem valódi túllépés azokat az eseteket jelenti, amikor *a felbujtó felel* a túllépésért, mert a tettes túllépését a szándékában állónak tekintjük (attól függetlenül, hogy eredeti felbujtói nyilatkozata a túllépéssel realizált cselekményt nem foglalta magában). Ez esetben a felbujtó szándékához képest túllépés nem is történt, legfeljebb a felbujtó nyilatkozatának formájához képest történik túllépés. Ezzel szemben pedig a valódi túllépés csoportjához tartozik minden olyan eset, *amikor a felbujtó nem lesz felelős* a tettes túllépéséért, mert a szándéka arra nem terjedt ki, így ez a felelősségének is a felső korlátját fogja jelenteni.

IV.3.3. *Minőségi és mennyiségi túllépés*

Ahogy a túllépés általános fogalomból látható volt, a tettes túllépése realizálódhat úgy, hogy többet tesz, illetve mást tesz a felbujtó szándékához képest. Ahogy a fogalommeghatározás során utaltam rá, a „tesz” szót ebben az értelemben tágan kell értelmezni, ugyanis nem feltétlenül tényleges fizikai cselekményben kell megvalósulnia a tettes túllépésének.

⁵¹ Wlassics 1893. 298.

Mennyiségi túllépés akkor áll fent, ha a tettes azt a bűncselekményt követte el, mint amire a felbujtás irányult, de abból többet, vagyis annak súlyosabban minősülő alakzatát valósította meg. Ilyenre tipikus példa amennyiben a vagyon elleni bűncselekmény tettese a felbujtáshoz képest magasabb értékhatárt sértően követi el a cselekményt, így a tényállás minősített, súlyosabban büntetendő esetét valósítja meg. Ezekben az esetekben tehát a felbujtó által szándékolta és a ténylegesen megvalósult cselekmény azonos alaptényállásba tartoznak, de a megvalósult bűncselekmény súlyosabban büntetendő.

Ezzel szemben a *minőségi túllépés* esetén a tettes a túllépésével merőben más bűncselekményt követ el, a szándékolta és a megvalósított bűncselekmény különböző alaptényállásokba ütközik. Erre tipikus példa, ha a felbujtó által szándékolta bűncselekmény a lopás, de a tettes nyereségvágyból elkövetett emberölést valósít meg. *Blaskó* szerint a minőségi túllépés „*valójában nem túllépés, ezt támasztja alá, hogy ilyen esetben a részes nem is tartozik büntetőjogi felelősséggel*”.⁵² A szerző tehát utal arra, hogy ilyen esetben valójában a felbujtás fogalmi elemeinek hiányára alapozzuk a felbujtó felelősség alóli mentesülését, ugyanis az adott bűncselekményre való rábírás ténylegesen nem valósul meg akkor, ha a tettes a felbujtó szándékától eltérő cselekményt valósít meg. Láthatjuk tehát, hogy csak a mennyiségi túllépés esetén van lehetőség a felbujtó felelősségének megállapítására, hiszen minőségi esetén a (felbujtó szándékában álló) tettesi alapcselekmény hiányzik.

A mennyiségi és minőségi túllépést a jogtudomány és a joggyakorlat egyaránt az egyes bűncselekmények különös részi elhelyezése szerint ítéli meg. Ez azt jelenti, hogy pusztán a törvényben elfoglalt rendszerbeli helye alapján tekinti egy tényállásban lévőnek az adott cselekményeket, és állapít meg ez alapján mennyiségi, illetve minőségi túllépést. Ez a formalista megközelítés azonban abszurd következményekre is vezethet, ugyanis ontológiailag és *de facto* jogtárgyvédelmi szempontból számos bűncselekmény áll egymással több-kevesebb viszonyban, a Btk. ezeket mégis külön tényállásban, sőt akár külön fejezetben tárgyalja. Ilyen például a lopás, a rablás és a nyereségvágyból elkövetett emberölés, ahol a bűncselekmény elkövetőjének motivációja tipikusan azonos, jelen példában a jogtalan gazdagodása vágya, elérése. Adott esetben a jogalkotó úgy is megalkothatta volna a szabályozási rendszert, hogy ezek azonos alaptényállásra épüljenek és egymás minősített vagy privilegizált eseteiként jelenjenek meg.⁵³ Nem tűnik tehát logikusnak, hogy a minőségi túllépést pusztán azon az alapon

⁵² Blaskó 2002. 329.

⁵³ Mindez nem törvényi rendszer helyességének a megkérdőjelezését jelenti, az pusztán más szempontokat vesz alapul és a védett jogi tárgyak szerint próbálja egymás köré építeni a fejezeteket. A dogmatikailag több-kevesebb viszonyban álló bűncselekmények olyan törvényi felosztása, ahol mindegyik ilyen viszonyban álló bűncselekmény egymásra épül, lehetetlen és nem is lenne célravezető. Ugyanis ez azt eredményezné, hogy például a

állapítsuk meg, hogy a jogalkotó rendszertanilag hol helyezte el a törvényben az adott tényállást, ha ontológiailag egyébként mennyiségi túllépésről beszélhetünk. Ezért azt tartanám megalapozottnak, ha a különös részi törvényi rendszer helyett az egyes bűncselekmények dogmatikai összefüggése alapján ítélné meg a jogalkalmazás a mennyiségi vagy minőségi túllépés kérdését. Mindezek ellenére a továbbiakban az egységes fogalomhasználat érdekében továbbra is az általánosan elfogadott tartalom szerint fogom használni a minőségi és mennyiségi túllépés fogalmát.

Összegzésként, a mennyiségi és minőségi túllépés megítélése kapcsán a következő megállapításokat tehetjük a felbujtó felelőssége szempontjából: A mennyiségi vagy minőségi túllépés elhatárolása az általános álláspont szerint az egyes bűncselekmények törvényi rendszerbeli helye szerint történik. A minőségi túllépés esetén a fogalmi elemek hiányára tekintettel nem állapítható meg felbujtás, a felbujtó az ilyen jellegű eltérés esetén nem felelhet. A mennyiségi túllépés esetén a felbujtás fogalmilag megállapítható, de csak addig terjed a felelőssége, ameddig a szándéka terjedt, az azt meghaladó cselekmény tekintetében nem felelhet.⁵⁴

IV.3.4. A megvalósulás módja szerinti csoportosítás

A túllépés a konkrét esetben több módon is megvalósulhat. Ezek a következő módokat jelentik: „többlet-cselekmény”; célzat; személyes kvalifikáltság; eszköz, illetve bármilyen egyéb olyan körülmény, amit a törvény az adott tényállásban minősítő körülményként határoz meg.

1) A „többlet-cselekmény” megvalósulása esetén a tettes a ténylegesen megvalósított cselekményeiben tér el a felbujtó szándékától, ennek következtében beszélhetünk majd mennyiségi, illetve minőségi túllépésről, ahogy azt kifejtettem. Mondhatni, ez a felbujtás prototipikus esete, a tudományos fogalom is kifejezetten erre illeszthető rá, amely tényleges tettesi tevékenységgel való eltérésre utal.

2) A túllépés történhet olyan módon is, hogy a tettes *célzata* vagy *motívuma* a tényállás minősítő körülményét képezi, és ez a célzat vagy motívum csak a tettes esetében áll fenn, a felbujtó szubjektív tudattartama azt nem fogja át, arról nincs is tudomása. Erre példa, ha az

nyereségvágyból elkövetett emberölés egyszerre lenne minősített esete a lopásnak, és a testi sértésnek is. Mindez rámutat arra, hogy a jogalkotó bizonyos szempontok alapján megszerkeszti ugyan a törvényt, de ez nem szakítja meg a tartalmi-dogmatikai kapcsolatot az egyes bűncselekmények között.

⁵⁴ Megjegyzendő, hogy a bírói gyakorlatban találunk olyan megállapítást, amely pusztán azt mondja ki, hogy a felbujtó felel a mennyiségi túllépésért, anélkül, hogy leszűkítené a felbujtó szándékáig terjedően, lásd például: BH 2017. 139., BH 2012. 111. számú határozatokat. Véleményem szerint ez nem azt jelenti, hogy a felbujtó szándéka ne limitálná a felelősségét, az adott ügyekből ez nem következik, csak az elméleti tétel megfogalmazása pontatlan (erre hívja fel a figyelmet Szomora 2024.).

emberölésre felbujtás következtében a tettes nyereségvágyból követi el végül a bűncselekményt. A célzat tekintetében előforduló esetek a túllépés kapcsán kizárólag akkor jelentenek túllépést, ha a tettes célzata a bűncselekmény minősítő körülményét jelenti. A felbujtó felelősségéhez az szükséges, hogy a szándéka átfogja a tettesi célzatot magában foglaló cselekményt. Ennek hiányában a célzat/motívum alapján súlyosabban minősülő esetért a felbujtó nem felelhet.

3) *A személyes kvalifikáltság, azaz tulajdonság* az ember személyében rejlő és személyétől elválaszthatatlan állandó tulajdonságokat jelenti, a *személyes körülmények* pedig a viszonyait más emberhez vagy dologhoz (a továbbiakban összefoglalóan a kettő: „személyes tulajdonság”).⁵⁵ A személyes tulajdonságok három személyi kör kapcsán kerülhetnek a vizsgálódás körébe. A személyes körülmény fennállhat a tettes, a felbujtó és a passzív alany vonatkozásában is. A felbujtó személyes körülményei nem eredményezhetnek túllépést, az fogalmilag kizárt. A tettes és a passzív alany személyes körülményei azonban eredményezhetnek túllépést. A tettes körülményeire lehet példa, ha a tettes hivatalos személy, és ez az adott bűncselekmény tekintetében a felelősséget fokozza vagy ez a minőség alapozza meg. De a tettes személyes körülménye az is, ha visszaesőként követi el a cselekményt. A passzív alany esetében is megalapozhatják a túllépést a személyes körülményei, például ha kiskorú, vagy védekezésre képtelen.

Elméleti főszabályként mondja ki *Kautz*, hogy a személyes tulajdonságok nem hatnak ki a felbujtóra, sem enyhítő, sem súlyosbító irányba, valamint a tettesre sem hathat ki a felbujtó személyes körülménye.⁵⁶ A személyes tulajdonságok kapcsán (ideértve a körülményeket is) ugyanakkor egy distinkcióval szükséges kezdeni. A jogirodalomban régen kialakult és már megszilárdultnak mondható elhatárolás képezte az egyes elkövetők személyes tulajdonságainak a többi elkövetőre gyakorolt hatását.⁵⁷ Az elhatárolás alapján a személyes tulajdonságok körét két részre szükséges osztani: osztható és nem osztható tulajdonságokra. Oszthatatlannak azok a körülmények számítanak, amelyek semmilyen módon nem hathatnak ki a többi elkövető felelősségére, míg az egyik elkövető osztható tulajdonsága a másik elkövető felelősségét is fokozhatja.⁵⁸

A tettes körülményeit tekintve az az irányadó, hogy a minősítő körülményeket képező személyes körülmények csak akkor hathatnak ki a felbujtóra, ha azok a bűncselekmény

⁵⁵ Az állandósság követelményét azonban rugalmasan szükséges értelmezni, bizonyos tulajdonságok, például a hivatalos személyi minőség, csak az e minőségre tekintettel elkövetett bűncselekmények esetén bír jelentőséggel.

⁵⁶ *Kautz* 1881. 234.

⁵⁷ *Vámbéry* 1913. 251.-252.

⁵⁸ *Mészáros* 2003. 270.-274.

feltételéhez járultak. Löw megközelítésében az „*alanyi körülmények magában a büntettségben rejlenek*”,⁵⁹ vagy másképpen, Kautz fogalmazásában „*a bűncselekmény természetét változtatják meg*”⁶⁰, mint például a gondozói minőség a sértett viszonyában. Ezek fogják tehát a tettes osztható személyes tulajdonságait képezni. Az ezen kívüli körülmények oszthatatlan tulajdonságnak minősülnek, mint például a visszaesői minőség, amely az adott bűncselekménynek feltételét nem képezi, nem is tevődhet át a felbujtóra még akkor sem, ha ennek tudatában volt. Vámbéry és Finkey egyaránt kiemeli, hogy nem hathatnak ki a felbujtóra (sem a többi elkövetőre) azok a személyes tulajdonságok, amelyek csak a büntethetőség kérdésére vannak kihatással.⁶¹ Kautz ezt azzal pontosítja, hogy a büntethetőség megszüntetését, illetve a büntethetőség enyhítését vagy súlyosbítását eredményező tulajdonságokat kell ez alatt érteni.⁶² Tehát ha a tettes megszökött, meghalt vagy egyéb okból nem lesz büntethető, a felbujtó felelősségre vonására semmilyen módon nem lehet kihatással.⁶³

A bűncselekmény feltételéhez járulónak tekinthető személyes körülményként kiemelendő a *delictum proprium* esete. Ebben az esetben a személyes körülmény egy speciális kvalifikáltságot jelent, amely megalapozza vagy fokozza a büntetést, és ilyen esetekben a tettesi kvalifikáció – amennyiben a felbujtó erről nem tudott – minőségi vagy mennyiségi túllépést fog jelenteni. Ez a helyzet a túllépéssel való kapcsolatát tekintve főként a társtettesi konstrukcióban okoz problémát,⁶⁴ de a felbujtás esetében ugyanaz állapítható meg, mint az egyéb körülményekkel kapcsolatban: ha a felbujtó tudata ezt átfogta, úgy nyilvánvalóan a szándéka is legalább – a kettős szándék első eleme tekintetében – eshetőlegesen tekinthető, így felelősségre vonható.

A passzív alany tulajdonságait tekintve az oszthatóság és oszthatatlanság nehezen értelmezhető. Az ő személyes tulajdonságait álláspontom szerint pontosabb „büntetőjogilag releváns” (kiskorú, védekezésre képtelen) és „büntetőjogilag nem releváns” (magasság, hajszín, stb.) tulajdonságokra osztani. Ugyanis nem lehet arról szó, hogy a tulajdonságot a tulajdonság hordozójának (passzív alanyának) betudjuk, míg más személynek nem (tettes vagy részes). A passzív alany tulajdonságai, ha minősítésben szerepet játszanak, mindenkire kiterjednek, aki a tulajdonságról tudott, tehát az egyes tulajdonságoknak az oszthatósággal kapcsolatos elhatárolása nem értelmezhető. A passzív alany tekintetében tehát mindig csak az lesz az

⁵⁹ Löw 1880. 466.

⁶⁰ Kautz 1881. 235.

⁶¹ Vámbéry 1913. 251.; Finkey 1909. 301.

⁶² Kautz 1881. 234.

⁶³ Finkey 1909. 301.

⁶⁴ Losonczy 1966. 180.

irányadó, hogy a büntetőjog szempontjából releváns tulajdonságait az adott elkövető tudata átfogta-e, és ezzel együtt továbbra is szándékában állónak tekintette-e a cselekményt. Így például, ha a passzív alany kiskorú, vagy védekezésre képtelen, és ez a konkrét bűncselekmény minősítő körülményét képezi, csak akkor felel érte a felbujtó, ha tudott a sértettnek erről a tulajdonságáról. Látható, hogy ebben az esetben egyszerű tévedésként kezelhető a túllépés.

4) *Eszköz és egyéb minősítő körülmények:* Az eszköz vonatkozásában két módon történhet meg a túllépés. Történhet úgy, hogy az elkövető minőségileg más eszközt választ a cselekmény elkövetéséhez, vagy egyáltalán eszközt használ, holott azt a felbujtás nem tartalmazta. Ilyen esetekben maga az eszköz használata megalapozhatja a minősítő körülmény realizálódását, ezáltal pedig túllépést. Ilyen lehet például, ha az eszközhasználat magánlaksértéshez kapcsolódik, ahol önmagában a felfegyverkezés tényénél fogva minősül a szabálysértés helyett a bűncselekmény súlyosabb alapeseteként, vagy ez hozza létre a két alapeset találkozását és így a magánlaksértés minősített esetét [Btk. 221. § (1), (2) és (4) bekezdés]. Az eszközzel való túllépés ugyanakkor történhet úgy, hogy a tettes a felbujtó által is szándékolta eszközből többet, nagyobbbat használ, például egy jelentősen hosszabb pengéjű kést, vagy több mérget használ, ami nem a passzív alany egészségromlásához vezet, hanem annak halálát okozza.⁶⁵

Az *egyéb eseteket* tekintve bármilyen fentiekhez képest különböző módon megvalósulhat (tipikusan mennyiségi túllépéssel) a túllépés, például, ha vallási tisztelet tárgyára, vagy közveszély színhelyén követi el a tettes a lopást.

Az eszközért és egyéb körülményekért való felelősség tekintetében is a szándékosság az irányadó. Wlassics szerint a lényeg az ilyen esetekben, hogy a felbujtó és tettes szándéka lényegi pontokon egybehangozzon, és az olyan eltérések, amelyek a lényegi pontokat nem érintik, irrelevánsak lesznek.⁶⁶ Kérdéses azonban, hogy pusztán az eszköz használata eltérést jelent-e a felbujtó szándékától, vagy sem. Amennyiben a felbujtó az eszközökkel kapcsolatban kifejezett tiltást alkalmaz, akkor az olyan körülményekért, amelyeket az eszköz használata okozott, a felbujtó nem felelhet.⁶⁷ Amennyiben a bűncselekmény csak meghatározott módon követhető el (például, ha dolog elleni bűncselekmény elkövetéskor csak erőszakkal lopható el a dolog), és erről a tényről tud a felbujtó, ezt a módot automatikusan a szándékában állónak kell tekinteni.⁶⁸ Amennyiben a felbujtó ezekről a körülményekről tudva fejtette ki a felbujtói magatartást, a szándéka legalább eshetőleges, így a minősítő körülményért felelősségre vonható. Schnierer

⁶⁵ Wlassics 1893. 318.

⁶⁶ Wlassics 1893. 41.

⁶⁷ Wlassics 1893. 312.

⁶⁸ Mészáros 2012. 10.

ezt az érvet azzal erősíti, hogy a felbújtó szándékosan, és megfontolva cselekszik, így a célzata szükségképpen kiterjed azokra a körülményekre, amelyek nélkül a bűncselekmény el sem lett volna követhető.⁶⁹ Losonczy felhívja a figyelmet a túllépés eredményével és elkövetés módjával kapcsolatban arra is, hogy ugyanazon eredményért attól függően felel a felbújtó, hogy milyen körülmények között hajtotta azokat végre a tettes. A leírt példa szerint, ha az „üsd, ahol éred!” felbujtás eredményeképpen a sértett a veréstől fél szemére vak lesz, ezt a felbújtó eshetőleges szándéka átfoghatta, így felelhet is érte. De ha a tettes verés helyett pusztán szemén szúrja, ez már olyan fokú eltérés lesz a felbujtáshoz képest, hogy nem tekinthető szándékoltnak a felbújtó részéről, a tényleges okozati összefüggés is megkérdőjelezhető az ilyen esetekben.⁷⁰

⁶⁹ Schnierer 1893. 115.

⁷⁰ Losonczy 1966. 302.

V. A felbujtás atipikus esetei

A felbujtás prototipikus esetben olyan magatartás útján valósul meg, amely kifejezetten egy konkrét bűncselekmény elkövetésére bírja rá a tettest, aki, ha azt el is követi, a felbujtó mellett felel. A gyakorlatban azonban aligha valósulnak meg ezek a felbujtói magatartások ilyen tisztán, és az atipikus esetekre aligha vannak iránymutatások. Egyrészt tisztázatlan, hogy milyen hatással van a túllépésre az, ha a felbujtó különböző kikötéseket, vagy feltételeket támaszt a felbujtással kapcsolatban. Az ilyen esetekben kérdéses, hogy „valódi” túllépésnek kell-e tekinteni, ha a tettes ezektől a konkrét utasításoktól valamilyen mértékben eltér, vagy – Wlassics álláspontjára visszautalva – ezekben az esetekben elég az, hogy a lényegi pontokon megegyezzenek egymással (ebben az esetben az is tisztázásra szorul, mit is jelenthet „*lényegi pontokban való megegyezés*”), így a túllépés tulajdonképpen csak látszólagos, „nem valódi” és a felbujtó felelőssége ezekre az eltérésekre is kiterjed.

Másrészt tisztázatlan az is, mi az irányadó akkor, ha a felbujtó nem részletezi a cselekmény menetét, csak egy, a tettes által elérendő célt jelöl meg, ennek mikéntjéről azonban hallgat. Mindez lehet azért, mert ez számára semleges, és ilyen esetben a szándéka legalább eshetőlegesen átfogja a lehetséges tényállások objektív tényállási elemeit. De előfordulhat az is, hogy a felbujtó számára egyértelmű a megvalósítási mód, a tettes számára azonban nem feltétlenül az, vagy ha számára egyértelmű is, nem biztos, hogy ugyanazt a módot érti alatta. Ez utóbbihoz kapcsolódik az az (általam ezentúl csak „*nem egyértelmű felbujtás*” -ként hivatkozott) eset, amikor a tettes azt hiszi, hogy a felbujtó akarata szerint jár el, azonban a kettejük közötti kommunikációban jelentkező félreértés miatt ez nem felel meg a felbujtó akaratának.

Tisztázatlan kérdés továbbá a „*minőségi alullépés*” esete, amikor a tettes nem kevesebbet tesz, hanem minőségileg más, enyhébb bűncselekményt követ el. Láthatjuk tehát, hogy több ponton is kétség merülhet fel a felbujtási magatartás kapcsán, azonban irányadónak tartom Mayer Hugo megállapítását, miszerint „*a felbujtásnak nem a szövege, hanem értelme (lényege) az irányadó*”.⁷¹ Bár nem oldja meg minden helyzetben a felvetődő problémákat, elméleti támpontként szolgálhat a vizsgálódás során.

V.1. A felbujtás konkrétsága mint előkérdés

E körben szükségszerű részletesen kitérni a felbujtás konkrétságának követelményére. Ennek

⁷¹ Idézi Wlassics 1893. 325.

indoka, hogy ha a felbujtás egyáltalán nem konkrét, akkor nem is állapítható meg.⁷² A konkrétságból következik az is, hogy a felbujtó magatartásának aktivitásban, tehát valamilyen tevékenységben kell megnyilvánulnia, az mulasztással nem követhető el.⁷³ Azonban eltérő a jogirodalomban, hogy mennyire értelmezik a konkrétság hatókörét szigorúan. *Balogh* megfogalmazása szerint a felbujtásnak konkrét bűncselekményre kell irányulnia, ami arra enged következtetni, hogy a felbujtó valamilyen módon ki kell, hogy fejezze milyen bűncselekményre irányul a rábírása.⁷⁴ A konkrétságnak ez a szigorú értelmezése kivonná a felbujtás fogalmi köréből azokat az eseteket, amelyekben a felbujtó csak egy bűncselekmény útján elérendő célt fogalmaz meg, de semmilyen módon nem utal konkrét különös részi tényállásra.

Belovics és *Nagy* azzal finomítja a konkrétság kérdését, hogy meghatározott bűncselekmény típusra, illetve az adott bűncselekmény jellegére utaljon, de nem kell az elkövetés szempontjából minden releváns körülményre kiterjednie.⁷⁵ Ezzel egyezően írja le a BH 2018. 68. számon publikált határozat, hogy bár a bűncselekményre való rábírás nem lehet általános bűnözésre felhívás, de az sem elvárás, hogy minden részletre kiterjedő legyen. Elég, ha a felbujtó a bűncselekmény jellegével tisztában van. Az elkövetés szempontjából releváns körülmények kapcsán a bírói gyakorlatban az is megfogalmazásra került, hogy a felbujtás akkor is megvalósul, ha annak helyére vagy idejére nem tér ki a felbujtó.⁷⁶ Kérdéses maradt azonban, miként ítéendő meg a konkrétság kritériuma szempontjából, ha pusztán a célt, elvárt eredményt jelöli meg a felbujtó. Ilyen esetekben lehetséges, hogy a cél elérése (például dolog megszerzése) a legkülönbözőbb jellegű bűncselekmények elkövetése útján egyaránt lehetséges (lopás, rablás, csalás, de akár nyereségvágyból elkövetett emberölés). Ezzel kapcsolatban *Belovics* úgy ad iránymutatást, hogy a materiális deliktumok esetében elegendő, ha a felbujtó az eredmény jellemzőivel tisztában van, a konkrétság tehát ezzel is kellőképpen megállapítható.⁷⁷

A konkrétság kérdéséhez kapcsolódik továbbá a rábírás címzetti köre. A *Gellér-Ambrus*-tankönyv szerint nem valósul meg felbujtás, ha annak nincs konkrét címzettje.⁷⁸ Nem világos azonban, hogy eszerint a konkrét címzett lehet-e címzetti kör. *Blaskó* említi, hogy a konkrét címzett lehet akár címzetti kör is. Azonban a tömeghez vagy a szétszórtan tartózkodó

⁷² *Belovics* 2020. 361.

⁷³ *Blaskó* 2016. 104.

⁷⁴ *Balogh* 2015. 79.

⁷⁵ *Belovics* 2020. 361.; *Nagy* 2014. 59.

⁷⁶ BH 2017. 316.

⁷⁷ *Belovics* 2020. 361.

⁷⁸ *Gellér és Ambrus* 2019. 399.

személyekhez szóló felhívás nem tekinthető felbujtásnak.⁷⁹ Ebből az a következtetés vonható le, hogy álláspontja szerint a felbujtó tudatában benne kell, hogy legyen azon személyek zárt köre, akiknek címezte a felbujtást, ami már eleve nem lehetséges abban az esetben, ha egy számára ismeretlen számú és személyekből álló címzetti körhöz szól a felhívás. Mindez összhangban áll a joggyakorlat megállapításaival is, amikor nem állapították meg a felbujtás fogalmi elemeinek fennálltát, többek között azért, mert a nyilatkozatok nem konkrétan valakihez vagy valakikhez, hanem bárkihez szóltak.⁸⁰ A konkrét esetben, amely egy tüntetésen való felszólalást vizsgált, a címzetti kör nyitottságára tekintettel ezt pusztán egyes nézetek terjesztésének minősítették, ami ilyen formában nem alapozza meg a felbujtás megállapítását.

Egyetértek *Belovics* álláspontjával abban, miszerint a felbujtó cselekménye meghatározott címzetti kör esetében is megfelel a konkrétság követelményének. Az viszont, hogy milyen esetben zárt és milyen esetekben minősül nyitottnak a címzetti kör, még mindig tisztázásra szorul. Miért ne tekinthetnénk úgy, hogy a tömeghez intézett felbujtás nem bárkihez, hanem konkrétan a jelenlévők zárt köréhez szól? Ha a rábíró nyilatkozatot tevő személy egy 10 fős csoport előtt teszi meg a nyilatkozatát nekik címezve, akkor a felbujtás fogalmi elemei a konkrétság követelményének vitán felül megfelelnek. Mi alapján adhatunk elhatárolást nagyobb számú csoportosulás, tömeg esetén? A tömeg létszáma vagy egyéb szempontok alapján kell megadnunk az elhatárolást?

Meglátásom szerint a címzetti kör határát ez esetben az fogja jelenteni, hogy a felbujtó szándéka át kell fogja tevékenységének tettes(ekre) gyakorolt hatását és annak lehetséges következményeit. Ez pedig abban az esetben lehetséges, ha a felbujtás megtételekor a címzetti kör valamely módon körülhatárolható és meghatározható (akár aszerint, hogy ki tartózkodik az adott tömegben), így a felbujtó így tisztába kerülhet a magatartása címzettekre gyakorolt lehetséges hatásával és következményeivel. Így vitathatónak tartom azt a tételt, amely már fogalmi szinten, generálisan kizárná a tömeghez intézett felbujtás megállapításának lehetőségét.

Említést érdemel az az eset is, amikor a felbujtó valamely online fórumon teszi meg a nyilatkozatát. Ez esetben a címzetti kör lehet teljesen nyitott, ha a nyilatkozat tartalmát bárkinek lehetősége van megismerni. Ekkor a címzetti kör előre nem határolható körül, így nem felel meg a felbujtás követelményeinek a cselekmény, még akkor sem, ha végül az valakit bűncselekmény elkövetésére indít. Ugyanakkor megtörténhet egy zárt csoportban is, ahol bár a címzettek létszáma bármilyen magas lehet, mégis a felbujtás megtételekor a címzettek köre taxatív meghatározható, így nem mondható, hogy a nyilatkozat „bárkihez” szólna, hanem az

⁷⁹ Blaskó 2002. 322.

⁸⁰ BH 2018. 68.

konkrétan behatárolható „valakikhez” szól. Problémát az az esetkör okoz, ha egy olyan csoportról van szó, amely bár alapvetően zárt, de ahhoz bárki szabadon csatlakozhat. Ez esetben a korábbi okfejtésre tekintettel talán az jelenthet kielégítő megoldást, ha a nyilatkozat megtételét tekintjük irányadónak a címzetti kör meghatározása tekintetében, és a nyilatkozat megtétele időpontjában a felbújtó által is ismerhető csoport tagjait tekintjük zárt címzetti körnek.

Összegzésként tehát a konkrétság követelménye kapcsán azt állapíthatjuk meg, hogy a követelmény két elemből tevődik össze: az egyik a szándékolt bűncselekmény, a másik a címzetti kör konkrétsága. A két követelmény teljesüléséhez elegendő, ha a bűncselekmény jellege, típusa vagy eredménye tisztázásra kerül a felbujtásban, és a felbújtó magatartásának megtételekor a lehetséges címzettek köre zárt személyi kört alkot. Természetesen ez nem feltétlen fogja azt jelenteni, hogy az ilyen esetekben a felbújtó felelősségre is lesz vonható, hiszen számos más követelménynek kell ezzel egyidejűleg teljesülnie.

V.2. A felbújtó kikötéseinek, feltételeinek hatása a felelősségére

Az egyes kikötések hatásának vizsgálatáról már *Wlassicsnál* is olvashatunk,⁸¹ azonban ezek megítélésére azóta sincs irányadó megoldás a jogtudományban. A BH 2018. 267. elvi élel mondja ki, hogy a „*részes korlátozhatja a bűncselekményben közreműködésének hatókörét*”, amit *Belovics* azzal egészít még ki, hogy eszerint tehát kivonhatja magát a tettesi bűncselekmény alól.⁸² Érdeemes továbbá itt tisztázni, hogy a felbújtó által közölt azon feltételek, amelyek az esetleges akadályok leküzdésére vonatkoznak (tipikusan a „ha szükséges”, „ha kell” megfogalmazások), nem korlátozzák a felbújtó felelősségét, ezen nyilatkozatok alapján a felbújtó nem limitálja, hanem kiterjeszti szándékát az esetleges többletcselekményekre.⁸³

Alapvetően a felbújtó egyes kikötéseit két csoportba sorolhatjuk: releváns és irreleváns kikötések. *Irreleváns* lehet minden olyan kikötés, ami a büntetőjogi minősítés szempontjából nem jelent minőségbeli különbséget (például a felbújtó meghatározott konkrét kés odaadásával rögzíti, hogy azzal kövesse el a tettes a cselekményt). Az irreleváns kikötések ilyen jellegű megszegése, tekintettel arra, hogy nem minősítik az adott cselekményt súlyosabban, nem jelent tettesi túllépést, így a téma szempontjából ezeket az eseteket szükségtelen vizsgálni. A *releváns* kikötések és azok megszegése ezzel szemben olyan eseteket jelent, ahol a kikötés megszegésével egyúttal a bűncselekmény minősítése is változik, és így tettesi túllépésként

⁸¹ Wlassics 1893. 301.

⁸² Belovics 2020. 360.

⁸³ BH 2016. 237.

értelmezendő. A releváns kikötések tartalmilag további három csoportra oszthatók: jelentheti a tettesi cselekmény felső határát (például: „*pofozd meg, de azért ne legyen komoly baja*”, tehát ezzel gyakorlatilag könnyű testi sértésben maximalizálja a felbujtás terjedelmét); oldalsó határát (például: „*ne lopd el, valahogy csald ki tőle*”); valamint a felbujtó által szándékolt bűncselekménynek az alsó határát (például: „*ne hagyd életben*”).

1) *A felbujtás felső határát képező kikötések:* Amennyiben a cselekmény felső határát képezi a kikötés, első ránézésre ez csupán a felbujtói szándék egyértelműsítésére szolgál, így nincs speciális eleme egy klasszikus felbujtáshoz képest, csupán egyértelműbb a felbujtó szándékának terjedelme. Bár igaz, hogy látszólag tisztább helyzetet eredményez, de mégis adódik a kérdés: az eshetőleges szándék alapján – ha az adott esetben átfoghatja a túllépett cselekmény objektív tényállási elemeit – felelhet-e a felbujtó a felbujtói utasításokon túl a tettesi túllépéséért. Ugyanis könnyen tehet a felbujtó olyan felső korlátokat, amelynek betartása a cél elérését szinte lehetetlenné tenné. Amennyiben ez a kikötés a felelősség maximumát jelentené, akkor az eszes felbujtó úgy tudná a felbujtást limitálni, hogy célját jóeséllyel elérje, de felelősségét a ténylegesen célzott cselekményre tekintettel elhárítja a kikötésével. Elméleti példaként szolgálhat: „*ha bizonyítani akarsz nekem, vedd rá a szomszédot, hogy hagyja rám a vagyonát, de azért ne kényszerítsd*”, „*szúrd meg, hogy komolyan vegye a fenyegetést, de azért ne öld meg*”. Mindezek alapján arra következtethetünk, hogy az egyes kikötések legfeljebb az eshetőleges és egyenes szándék határára mutatnak rá, de nem feltétlenül zárják ki a szándékosságot a kikötés átlépésének eseteire. Természetesen lehetséges, hogy a felbujtó szándéka ténylegesen nem terjed ki az ilyen jellegű túllépésre, de ennek eldöntésére önmagában a kikötés megléte nem elegendő.

2) *A felbujtás oldalsó határát képező kikötések:* A cselekmény oldalsó határát képező kikötés látszólag irreleváns kikötésnek tűnhet, mert annak átlépése önmagában nem okoz súlyosabb minősítést, így pedig nem is tekinthető túllépésnek. Azonban annyiban jelentős lehet, hogy ha mást és többet követ el a tettes, akkor vagy a túllépés miatt, vagy mert az okozatosság az eltérés folytán megszakad, a felbujtó felelősséggel nem fog tartozni, és mint az előző esetkörben, itt is a felbujtás valódi tartalmának könnyebb értelmezését jelenti majd a kikötés. Jelentős lehet ez abban az esetben például, ahol idegen dolog eltulajdonítása a cél, és a tettes ennek egy kevésbé tipikus formáját követi el (például: elcsalja lopás helyett). Ebben az esetben, ha a felbujtás nem zárta ki a lopáson kívüli elkövetési módokat, tekinthetjük úgy, hogy a felbujtó eshetőlegesen minden elkövetési módot kívánt, ami a lopáshoz képest nem több és nem kevesebb. Azonban a felbujtó egyes kikötései ennek az eshetőleges szándéknak korlátját képezhetik, kérdés az, hogy ezek a korlátok mennyire lehetnek relevánsak. Az jelent ebben az

esetben gondot, hogy a felbujtás lényegi magva az, hogy konkrét cselekményre bír rá, és ennek hiányában nem értelmezhető. Azonban, ha ez akadály a felbujtó felelősségre vonásának, az a szintén előző esetben említett visszaélésre – miszerint a felbujtó a tényleges szándékát valamilyen betarthatatlan kikötéssel leplezi – adhat lehetőséget a felbujtó részéről. Ide kapcsolódik az úgynevezett egynemű bűncselekményekhez tartozó elmélet, miszerint az olyan bűncselekmények, amelyeknek indoka azonos, és fő ismérvei megegyeznek, azok egyneműek, és az egyik egynemű bűncselekmény szándéklásakor az összes ezzel egynemű bűncselekményre kiterjed ez a szándék.⁸⁴ Megjegyzem, ez a megközelítés analógiát mutat a mennyiségi és minőségi túllépésről írtakkal, miszerint az egyes bűncselekmények közötti kapcsolatot nem a törvényi, hanem a dogmatikai összefüggések alapján szükséges vizsgálni. Az egynemű bűncselekmények konstrukciója összhangban áll a konkrétság követelményének tárgyalásakor leírtakkal, ahol ugyanez úgy került kifejezésre, hogy a felbujtónak a bűncselekmény jellegére elegendő utalnia. Az oldalsó eltérés esetében pedig tipikusan azonos jellegű bűncselekmények elkövetéséről beszélhetünk, ennek hiányában azonban már a felbujtó és tettes magatartása közötti okozati összefüggés sem lesz megállapítható. Arra pedig, hogy pontosan mik tartoznak egynemű bűncselekmények körébe, a védett jogi tárgy adhat iránymutatást.

3) *A felbujtás alsó határát képező kikötések:* A felbujtói szándék alsó határát kifejező kikötés a legérdekesebb. Ilyen tehát amikor a felbujtó a tettesnek kifejezetten tiltja, hogy kevesebbet tegyen (például: „addig üsd, amíg él”). Ezekben az esetekben nem is a túllépés, hanem ennek ellentéte, az alullépés lesz, ami további speciális kérdéseket fog felvetni. Mi a teendő a felbujtó büntethetőségét illetően az ilyen esetekben? A felbujtás fogalmából kiindulva szintén arra jutnánk, hogy a kikötés miatt nem a felbujtó által szándékolta konkrét bűncselekmény valósult meg, így e tekintetben nem is tekinthető felbujtónak, az eshetőleges szándéka pedig a kikötés folytán nem terjed ki a kevesebbre. Továbbá kérdéses az is, hogy minőségi alullépés esetén, tehát ha a tettes minőségileg más és enyhébben büntetendő cselekményt valósít meg, de mindezt a tényleges felbujtás hatására, akkor egyáltalán fennáll-e az okozatosság a felbujtás és a tettesi cselekmény között. *Berner* véleménye szerint az enyhébb alakzat kizárása mint kikötés egyszerűen vizsgálódáson kívül kell maradjon, nem lehet azokat figyelembe venni.⁸⁵ Ezen az állásponton van *Wlassics* is, indokolva ezt azzal is, hogyha egyébként a tettes kevesebbet tesz (kísérleti szakban ragad a cselekménye), a felbujtót ez sem

⁸⁴ Wlassics 1893. 299.

⁸⁵ Ismerteti Wlassics 1893. 301.

fogja mentesíteni, holott nyilván ennél többet akart.⁸⁶ Ilyen esetben tehát elmondhatjuk, hogy az alsó határt képező kikötés tulajdonképpen irreleváns, mert a többre való szándék magában foglalja a kevesebbre való szándékot, továbbá az, hogy az ilyen kikötések növelik a felbujtói magatartás társadalomra veszélyességét, és így kizárttá teszi, hogy az ilyen kikötést a felbujtó javára írjuk.

Összegzésképp tehát azt állapíthatjuk meg, hogy a felbujtó egyes kikötései önmagában nem limitálhatják a felbujtó felelősségét, kizárólag akkor, ha a felbujtó tényleges szándéka ténylegesen megfelel az egyes kikötéseinek. Az egyes kikötések tehát csak támpontot adhatnak a felbujtó szándékának felderítése során, de emellett az egyéb körülmények sem hagyhatók figyelmen kívül, amelyekből a szándék felderíthető. Mindezek alapján láthatjuk, hogy dogmatikailag valójában pontatlan az idézett bírói határozat azon megállapítása, miszerint a felbujtó a kikötéseivel vonhatja ki magát a felelősség alól. Ugyanis nem az mentesíti a felbujtót a felelősség alól, hogy ezt a kikötést megtette, hanem csak az, ha a tényleges szándéka nem terjedt ki a kikötésén túli cselekményekre. Ha pedig mégis kiterjedne a szándék, akkor a kikötése csak látszólagos, így nem is limitálja az ő felelősségét.

V.3. Célmegjelölő felbujtás

A kikötésekkel ellentétes, mikor a felbujtó az elkövetendő cselekményt nemhogy nem részletezi, hanem kifejezetten szűken nyilatkozik, és csak a célt kitűzve bírja rá a tettest a bűncselekmény elkövetésére. A gondot az jelenti, hogy egy cél elérése számos, teljesen különböző módon is lehetséges, és ezek büntetőjogi minősítése nagyságrendekkel térhet el egymástól. Például: „szerezz meg egy aranynyakláncot” felhívás megvalósítható lopással és nyereségvágyból elkövetett emberöléssel egyaránt, továbbá egy bűncselekményen belül, minősítő körülményt realizáló módon is elkövethető. Lényeges kérdés az is, hogy a felbujtó vagy azért nem adott más instrukciót, mert az elkövetés módja a felbujtó szándéka szerint semleges és minden lehetséges módot a szándékában állónak tekint, vagy azért, mert más elkövetési mód nem is merül fel a tudatában, és eleve egyetlen mód a számára kézenfekvő. A bírói gyakorlatban is találunk arra példát, hogy a felbujtó részletes instrukciók hiányában úgy tekinti, hogy „szabad mandátumot” ad a tettes számára, a saját felelősségét ezzel a tettes cselekvéséhez rendeli, azzal, hogy „noha tehetné, maga nem állít korlátot” a tettes cselekményére nézve.⁸⁷ Köstlin szerint ilyenkor a felbujtó átengedi magát a tettes belátásának, és gyakorlatilag beleegyezik – ezzel legalább eshetőlegesen kiterjeszti a szándékát a lehetséges

⁸⁶ Wlassics 1893. 302.

⁸⁷ Kúria Bfv. 1027/2018/5.

elkövetési módok objektív tényállási elemeire is – a különböző elkövetési módokba.⁸⁸ Ezzel azonos állásponton van *Kitka* is, szerinte annak okán, hogy átengedte a választást a tettesnek, a büntetést is túrnie kell, ellenkező esetben hiányozna az igazságos mértékű büntetés.⁸⁹

Ezt az érvet *Kitkától* nem tartom megalapozottnak, mert kizárólag a rábíró nyilatkozata megfogalmazására fókuszál (amely alapvetően kétséges jelentéstartalmú a kifejtettek szerint), ahelyett, hogy a felbújtó szándékának vizsgálatával tárná fel a felbujtás tartalmát. Az igazságos mértékű büntetés sem hiányzik, az pusztán a tettes terhére róva jelenik meg. A felbújtó nyilatkozatának vizsgálata tehát egy részét képezi azoknak a körülményeknek, amelyekből a felbújtói szándék tartalmára következtethetünk, de a felbújtó szándékára önmagában az ilyen tisztázatlan tartalmú nyilatkozatokból nem lehet alappal következtetni.

Az ilyen típusú felbujtások esetén nem mondható az, hogy pusztán a cél megjelölése a felbujtáshoz kevés, hiszen a felbujtás törvényi kritériumai a cél megjelölésével is teljesülhetnek. Ahogy *Gellér és Ambrus* is kifejtik, a konkrétság követelményén túl nincs szükség a tettesi cselekmény megtervezésére.⁹⁰ Pusztán azért, mert a felbújtó nem konkretizálja az elkövetési magatartást, valamelyik lehetséges elkövetési magatartást mindenképp az elkövető szándékában állónak kell tulajdonítani.

De az ilyen lehetséges magatartások közül mit tekinthetünk akkor a felbújtó szándékában állónak? Erre kézenfekvő megoldásnak tűnhet, hogy a „*legtípikusabb*” elkövetési módot tekintsük annak, azonban ez a fogalom meghatározhatatlan: mitől lesz az egyik mód a legtípikusabb, hiszen minden elkövetői élethelyzet és elkövetési szituáció különböző. Tekintve, hogy kiválasztó elmélet nem kínálkozik a megoldásra, felmerülhet az, hogy mint *Köstlin* és *Kitka* is vallják, mindent a felbújtó szándékában állónak tekintünk. Ez azonban minden felbujtás esetén alaptalanul kiterjeszti a szándékosság tartalmát a felbújtó szubjektív tudattartamának vizsgálata helyett, és ez teljesen nyilvánvaló ellentmondásokhoz vezetne: például célnak jelöli a felbújtó a dolog megszerzését, amit a tettelssel megosztanak, de az elkövető úgy ítéli egyszerűbbnek, ha leszúrja a sértettet. Ilyen esetben tehát a felbújtó szándékában lévőnek kellene tekinteni az emberölést, amire a felbújtó feltehetően nem is gondolt. Ez a megoldás szemben állna a bűnösségen alapuló felelősség elvével. Az egyetlen lehetséges megoldásnak végezve az látszik, ha a jogalkalmazóra bízunk a konkrét eset feltérképezését, akinek különös tekintettel kell lennie a vizsgálódás során arra, hogy pusztán a rábíró nyilatkozat alapján az eshetőleges szándékot ne terjessze ki olyan elkövetési módokra, amelyek a felbújtó tudatában

⁸⁸ Ismerteti Wlassics 1893. 281.

⁸⁹ Ismerteti Wlassics 1893. 327.

⁹⁰ Gellér és Ambrus 2019. 398.

fel sem merülhettek, és az eset összes körülményének vizsgálatával térképezze fel a szándék tartalmát. Természetesen az ilyen túllépés esetén teljesen nem maradhat büntetlenül a felbújtó: amennyiben a megvalósult tettesi bűncselekmény magában foglalja az általa szándékolt alapcselekményt, akkor a szándékáig terjedően felel a felbujtásért.

V.4. A „nem egyértelmű” felbujtás

A célmegjelölő felbujtáshoz hasonló, és a felbujtói nyilatkozat értelmezéséhez kapcsolódó problémát teremt, ha a felbújtó nyilatkozata nem egyértelmű a tettes számára. Az ilyen esetekben kérdéses, hogy milyen hatással van a felbújtó felelősségére, ha a tettes azt gondolja – akár alapos indokkal –, hogy magatartása megfelel a felbujtói szándéknak. A felbujtás törvényi kritériumait tekintve kérdéses, hogy az eset megfelel-e annak a követelménynek, hogy konkrét bűncselekményre bírja rá a tettet a felbújtó, hiszen az általános bűnözésre buzdító kijelentések nem eredményeznek felbujtást.

Álláspontom szerint ezekben az esetekben ez a „konkrétság” adott, hiszen a felbújtó is egy konkrét cselekményre utal, és a tettes is akként értelmezi, pusztán a közöttük lévő kommunikációban történik félreértés. Erre lehet példa, ha a felbujtás annyit tartalmaz egy konkrét személy kapcsán, hogy „intézd el”, amit a tettes automatikusan emberölésre való utasításként kezel, holott a felbújtó célja a megfélemlítésben, testi sértésben kimerült. Az ilyen helyzetekben mondhatjuk azt, hogy ahogy a szubjektív elemek nem pótolják az objektív tényállási elemeket, úgy az objektív tényállási elemek sem pótolhatják a szubjektív hiányosságokat. Ugyanakkor ezeknek a magatartásoknak társadalomra való veszélyessége jelentős. Nyilvánvaló, hogy egyfajta gondatlanság figyelhető meg a tekintetben, hogy a felbújtó nem kellő körületekintéssel fogalmazta meg a szándékát a tettesnek, ugyanakkor a felbujtási magatartás gondatlan nem lehet, ezek a magatartások a büntethetőségen kívül esnek. Így tehát kénytelenek vagyunk arra a következtetésre jutni, hogy ezekben az esetekben, ha a jogalkalmazó azt állapítja meg a konkrét körülmények alapján, hogy a felbújtó szándéka nem erre a cselekményre irányult, a ténylegesen megvalósult cselekmény minőségileg más bűncselekményt valósít meg, akkor a felbújtó erre vonatkozó szándék hiányában nem büntethető. Ellenkező esetben, ha a jogalkalmazó ezt az elemet pusztán figyelmen kívül hagyja, akkor a bűnösségen alapuló felelősség elve sérülne, ha pedig ezt a gondatlan elemet a jogalkalmazó ugyan vizsgálja, de a felelősségét mégis megállapítja, az a „*nullum crimen sine lege*” elv megsértését eredményezi.

V.5. A tett hevében történő túllépés a felbújtó tudatában

A felbújtó szándékát tekintve az a kérdés marad még, hogy kell-e számolnia a felbujtónak azzal, hogy a tettes túl fogja lépni a felbujtás kereteit, és amennyiben ezzel számol, akkor a túllépett cselekményre kiterjed-e az eshetőleges szándéka. Ilyen lehet az az eset, ha valaki a kocsmában egy barátját, akiről tudja, hogy féltékeny típus és ittasan agresszív, azzal heccel, hogy a szomszéd asztalnál ülő férfit szokta látni a feleségével. A felbújtó célzata itt esetleg csak annyi, hogy becsületsértést, tetteges becsületsértést, esetleg könnyű testi sértést fejtsen ki a tettes – akinek italos állapota vagy tévedése nem zárja ki a bűnösségét –, de a végeredmény a sértett halála lesz. Ebben az esetben a minősítés a következőképpen alakulna: A felbújtó szándéka legfeljebb könnyű testi sértésre terjedt, ezt a tettes túllépte, így ezért a túllépésért mint felbújtó nem felelhet. A saját szándékáig felelhet, amennyiben mennyiségi túllépésről van szó. De minőségi túllépés esetén – mint a jelen példában – nincs meg a felbújtó szándéka által átfogott alapcselekmény, így az ő felbujtása – annak ellenére, hogy a tettes cselekménye az ő magatartásának a következménye –, büntetlenül marad. Ez pedig nem áll arányban azzal, hogy a felbújtó magatartásának a társadalomra veszélyessége jelentős.

Ennek kétféle feloldása lehetséges, de mindkettő törvényi szintű szabályozást követelne meg. Az első megoldás, hogy ezt a körülményt azért rójuk a terhére, mert tudatos vagy hanyag gondatlan magatartása indította a tetteket a bűncselekmény elkövetésére. Ez minden ilyen esetben megoldást jelentene, de a felbujtás esetköreit szükségtelenül szélesítené ki, így semmiképp sem nyújtana megnyugtató megoldást. A második megoldás, hogy az ilyen esetekben mulasztásos bűnsegély címén vonnánk felelősségre a felbujtót a tettes túllépéséért. Ez viszont azért lehet aggályos – ahogy már korábban említettem –, mert a jelenlegi törvényi szabályozásból a mulasztásos bűnsegélynek ez az esete nem biztos, hogy világosan levezethető, és így felmerülhet a „*nullum crimen sine lege*” alapelv sérelme. Abban az esetben, ha erről a törvény rendelkezne, azokban az esetekben amikor a mulasztás feltételei fennállnak, - tehát akkor, amikor van cselekvési képessége és lehetősége a felbujtónak -, akkor a magatartásának társadalomra veszélyességével arányban lehetne mulasztással elkövetett bűnsegély címén felelősségre vonni ezekért a gondatlan magatartásokért, ha a rábíró nyilatkozatának következményeit látva, nem avatkozik be. A jelenlegi szabályozás keretében azonban (az alapelvek védelme érdekében), az ilyen magatartásokat büntetlenül kell hagyni. Természetesen az eshetőleges szándék alapján történő felelősségre vonás lehetőség arra, hogy az ilyen elkövetők felelősségét megállapítsuk, de az eshetőleges szándék tényleges tartalma kétséges, és ha mindenre eshetőleges szándékot állapít meg a jogalkalmazó, az kiüresíti a fogalmat, és sérti

a bűnösségen alapuló felelősség elvét.

VI. További kapcsolódó kérdések

VI.1. A tettes hiányában történő felelősségre vonás

A felbújtó felelősségének megállapítása körében felmerül a kérdés, hogy a járulékoság követelményére figyelemmel lehetséges-e a felbújtó felelősségre vonása abban az esetben, ha az eljárás során a tettes felelősségre vonása nem lehetséges vagy azért, mert a tettes kiléte nem volt megállapítható, vagy egyéb okból nem lehetséges a tettes eljárás alá vonása (például a tettes elrejtőzése esetén). Ezekre az esetekre a BH 2000. 185. kimondja, hogy „*a bűnrészesek [...] akkor is felelősségre vonhatók, ha a büntetőeljárás során a tettes (tettesek) kiléte nem volt megállapítható*”. Ezt erősíti meg Gellér-Ambrus-tankönyve is.⁹¹ Azonban nem mondható, hogy egységes a jogtudomány álláspontja ebben a kérdésben, ugyanis Nagy megfogalmazza, hogy ez az álláspont aggályos, mert nem állapítható meg ilyenkor a tettes szándékossága, beszámíthatósága, így szerinte bűnrészesség nem állapítható meg ilyen esetekben.⁹² Erre a kritikára tekintettel, célszerű részletesen vizsgálni az ilyen esetekre vonatkozó felelősségre vonás kérdését, a témára tekintettel kifejezetten a felbujtás szempontjából.

Az ilyen esetekben kétségtelen, hogy történt büntetendő cselekmény, azaz formális értelemben vett bűncselekmény (ez azonban nem feltétlen fogja azt jelenteni, hogy materiális értelemben bűncselekménynek minősül a tettes cselekménye, tekintettel az egyes büntethetőséget kizáró okokra). Kétségtelen továbbá, hogy történt valamiféle részesi magatartás, ellenkező esetben a felbújtó nem is kerül a büntetőeljárás hatálya alá. Azonban kétségesek a következő szempontok: vajon a felbújtó nyilatkozata rábíró hatású volt-e a tettes tekintetében, volt-e a rábíró nyilatkozat és a tettes magatartása között okozati összefüggés, a rábírás ténylegesen az elkövetett cselekményre irányult-e, illetve kétséges ezek következtében a „tettes” tényleges elkövetői minősége. Az alábbiakban a tettes, illetve felbújtó fogalmát arra szükségeszerű használni, akikről feltételezzük ezeket az elkövetői alakzatokat, de mint látni fogjuk, ez mind csak feltevés, a végső minősítés ettől eltérően is alakulhat.

A probléma gyújtópontját az jelenti, hogy a tettes szubjektív tudatának vizsgálata nem lehetséges, a bűncselekményhez való tudati viszonyulása a bíróság részéről nem tárható fel. A tudati viszony kétségessége pedig öt lehetséges esetkört vet fel.

1) *Nincs tettesi bűncselekmény*: A tettes tudatának vizsgálata nélkül nem állapítható meg, hogy fennálltak-e egyes büntethetőséget kizáró okok, így például a beszámíthatóság. Ennek hiányában ugyanis fogalmilag nem minősül bűncselekménynek az elkövető cselekménye, így

⁹¹ Gellér és Ambrus 2019. 395.

⁹² Nagy 2014. 57.

az ahhoz járuló felbujtás is fogalmilag kizárt. Erre tekintettel azonban kézenfekvő, hogy a beszámíthatóság hiányára tekintettel a tényleges cselekményt elkövetőt eszközszemélynek tekintjük.

2) *Közvetett tettesség valósult meg:* Azokban az esetekben, ha a felbujtó büntethetősége nem állapítható meg, és a látszólag felbujtó ennek felhasználásával követi el a bűncselekményt, valójában közvetett tettesként lenne felelősségre vonható.

3) *Van tettesi alapcselekmény, de az nem szándékos:* A cselekmény szándékossága szintén a tettes tudatának vizsgálatával dönthető el, és kardinális kérdést képez, ugyanis a tettes lehet véletlen, lehet gondatlan, de a gondatlan cselekmények esetén a részesség, és így a felbujtás is fogalmilag kizárt.

4) *Van tettesi-bűncselekmény, de nem a felbujtó váltotta ki az adott bűncselekményre vonatkozó tettesi szándékot:* Ha meg is állapítható a megelőző két körülmény, még mindig kétséges marad, hogy milyen viszonya volt a tettes szándékának és a felbujtásnak. A felbujtásnak fogalmi eleme, hogy szándékkiváltó hatású, a felelősségre vonás tekintetében ezt is meg kellene állapítani, de a tettes hiányában ennek megállapítása kétséges lehet.

5) *Felbujtás valósul meg:* Természetesen az is lehetséges, hogy a felbujtás ténylegesen megvalósult az adott bűncselekmény kapcsán. Azonban a felbujtás ténye önmagában még mindig nem jelenti azt, hogy a tettes ténylegesen ne térhetett volna el a felbujtás eredeti tartalmától.

Mindezek megállapításához tehát a feltételezett tettes vizsgálata lenne szükséges. A felbujtó kapcsán is hangsúlyozza a jogtudomány, milyen lényeges a felbujtó tudattartamának részletes vizsgálata,⁹³ de tekintve, hogy a felbujtó felelőssége járulékos a tettes felelősségéhez képes, indokolatlan lenne a tettesi szándék vizsgálatát ennél jelentéktelenebbnek tekinteni. A túllépéshez való kapcsolatát ennek az adja, hogy amennyiben a tettes és a felbujtó közötti viszony nem tisztázott, nem vizsgálható az sem, hogy a tettes mennyiben lépte túl a felbujtás határait. A fentiekben felsorolt kétséges körülményekre tekintettel egyetértek Nagy álláspontjával, miszerint dogmatikailag aggályos az az álláspont, hogy a tettes hiányában történik a részesek felelősségre vonása, ez sértené a bűnösségen alapuló felelősség elvét.

VI.2. Időbeliség kérdése

Fontos kitérni még arra a kérdésre, hogy időben mikor jöhet létre maga a részesség. Egységes a jogtudományban az álláspont arról, hogy felbujtás csak a tettesi alapcselekmény előtt, míg a

⁹³ Blaskó 2002. 333.

bűnsegély mind az alapcselekmény előtt, de akár az alatt, egészen a bevégeztség szakaszáig létrejöhet.⁹⁴ Ugyanakkor felmerül a kérdés, mi a helyzet a befejezettség és bevégeztség között megtett felbujtói magatartással. Hogyan értékelhetők büntetőjogilag az ekkor megtett rábíró nyilatkozatok?

Első ránézésre fogalmilag kizárt, hogy a felbujtás az alapcselekmény után jöjjön létre, ugyanis a tettest ilyenkor nem a felbujtó nyilatkozata bírta rá a bűncselekményre, így legfeljebb bűnsegélyről beszélhetünk. A jogtudományban azonban nem tárgyalt az az eset, ha a rábíró nyilatkozat további minősítő körülményre irányul, amely egészen addig nem állt a tettes szándékában. Ez alapján két további esetkört szükséges megkülönböztetni. Az első az, ha a minősítő körülmény önmagában is bűncselekményt jelentene, a másodikba tartoznak azon esetek, amikor a minősítő körülmény önmagában nézve nem képez bűncselekményt.

A minősítő körülmény önmagában is bűncselekménynek minősül: Az ilyen esetekben az tűnik megoldásnak, hogy a felbujtó a minősítő körülmény tekintetében megvalósult, önálló bűncselekmény felbujtója lesz, és felelőssége e bűncselekmény szerint lesz megállapítható. Ha például a tettesi alapcselekmény a 12. életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett szexuális erőszak [197. § (2) bekezdés szerinti alapeset], és a felbujtó már a befejezettség után tett nyilatkozata arra irányul, hogy a tettes erőszakot vagy fenyegetést is alkalmazzon a passzív alannal szemben [197. § (4) bekezdés a) pont aa) alpontja szerinti minősített eset], akkor a jogi minősítés a tettes tekintetében a minősített esetet fogja jelenteni [jelen példában a 197. § szerinti szexuális erőszak (4) bekezdés szerinti minősített esetét], míg a felbujtó cselekménye kényszerítésre (195. §) való felbujtásnak minősül. Ehelyett azonban felmerülhet a szexuális bűncselekményhez járuló bűnsegély címén való felelősségre vonása, mert a szándékkiváltó hatás helyett a cselekménye szándék erősítőleg hat a tettesre.

A minősítő körülmény önmagában nem képez bűncselekményt: A legnagyobb problémát az okozza, ha a felbujtó olyan módon bújta fel a tettest a befejezettség után, amiért a tettes felelőssége fokozódik, de önmagában a felbujtó által célzott cselekmény nem minősül bűncselekménynek. Erre példa, ha a tettes személyi szabadság megsértését követ el, de az még be nem végzett, és a felbujtó ráveszi a tettest, hogy az a passzív alannal bánjon szigorúbban, étel és vizet ritkábban adjon neki. Ezáltal a sértett sanyargatása mint minősített eset valósul meg, tehát ennek hatására a tettes nem az alapeseti, hanem a minősített eseti személyi szabadság megsértéséért felel. De miért vonható felelősségre a felbujtó? A személyi szabadság megsértésének felbujtója nem lehet, hiszen a személyi szabadság megsértése mint befejezett

⁹⁴ Geller és Ambrus 2019. 396.; Nagy 2014. 58.; Balogh 2015. 69.

alapcselekmény már fennállt. Mint önálló részselekmény a sértett sanyargatásában már fogalmilag felbujtóként szerepelhet, de olyan bűncselekmény, mint sanyargatás nincsen, ezért a sértettel való szigorú bánásmód és ritkán való etetése (ha az egészség megsértését nem éri el) nem képez bűncselekményt. Ez a gondolatmenet oda vezet, hogy a sanyargatásra való felbujtó, felbujtóként mégsem felelhet, hiszen nem bűncselekményre bírta rá a tetteit, legfeljebb bűnsegédként vonható felelősségre a felhívást intéző részes.

VII. Következtetések és összefoglalás

A felbujtás és a túllépés viszonyának vizsgálata során a következő megállapításokat tehetjük. A túllépés egy szükségszerűen előálló, de a törvényben nem meghatározott dogmatikai fogalom. Funkciója éppen az alapelvek érvényesülésének biztosítása, hiszen ez ad lehetőséget arra, hogy a felbujtót csak a saját szándékában álló bűncselekményért vonjuk felelősségre, és ne alapítsunk eredményfelelősséget a felbujtó terhére, hiszen az sértené a bűnösségen alapuló felelősség elvét.

Mindezek alapján tehát túllépés esetén a felbujtó a minőségi túllépésért nem felel, a mennyiségi túllépés esetén pedig a saját szándékáig felel.

Ez a megállapítás irányadó, de önmagában kevés, amíg megválaszolatlan az, hogy mit jelent a felbujtó szándéka, mit tekinthetünk abban állónak, különösen a célmegjelölő felbujtás esetén, mi az eshetőleges szándék pontos tartalma az objektív tényállási elemek tekintetében, és ez a gyakorlatban milyen szempontok alapján határozható el a gondatlanság alakzataitól. Ezekre a kérdésekre elsősorban a jogtudománynak lenne szükséges megalkotni olyan fogalmakat, vagy legalább fogalmi elemeket, amelyek később kodifikálásra kerülhetnek.

A dolgozatban kifejtettek alapján a következő dogmatikailag levezetett megállapításokat lehet megtenni:

- 1) A túllépéssel érintett esetek megállapításának alapja a felbujtó fogalmának részletes elemzése, amely alapján a következő fő fogalmi elemeket, illetve követelményeket támaszthatjuk.
- 2) A felbujtó magatartása csak szándékos lehet, ezen belül az objektív tényállási elemekre vonatkozó szándéka lehet eshetőleges és egyenes szándékú is, míg a tettes rábírására irányuló szándéka kizárólag egyenes szándékú lehet.
- 3) A kettős szándékból adódóan a tettes gondatlan eredményéért a felbujtó felelősségre nem vonható.
- 4) A felbujtás fogalmi eleme, hogy konkrét bűncselekményre irányuljon, amihez elegendő, ha a felbujtó a bűncselekmény jellegére utal, illetve materiális bűncselekmény esetén elegendő a bűncselekmény eredményére való utalás.
- 5) A felbujtó cselekménye a tettesi alapcselekményhez járul, így a tettes és a felbujtó cselekményének végső és konkrét minősítése szükségszerűen elválhat egymástól.
- 6) A felbujtás atipikus eseteiben a szándék vizsgálata ad iránymutatást, azonban ezzel kapcsolatban a gyakorlatban való alkalmazhatóság marad kérdéses. Nehezen képzelhető el célravezető törvényi szabályozás, mert generális szabályokkal az összes egyedi megvalósuló

esetet lefedni lehetetlen. Ennek a megoldására legcélszerűbb a Kúria iránymutatása lehetne a tekintetben, hogy milyen körülményeket mérlegelve állapíthatja meg a jogalkalmazó a konkrét esetben a felbújtó szándékának pontos tartalmát.

7) A kutatásban érintett további kérdésekkel, tehát a tettes hiányában történő felelősségre vonás, illetve az időbeliség kérdése kapcsán szükséges a revízió, mind a jogtudományban mind a joggyakorlatban. A tettes hiányában történő felelősségre vonás aggályos a bűnösségen alapuló felelősség elvének fényében. Az időbeliség kapcsán rögzült általános jogtudományi álláspont alapján nincs lehetőség az ontológiailag felbújtói magatartások ilyen elkövetői alakzat szerinti minősítésének, legfeljebb bűnsegély címén vonható az elkövető felelősségre, annak ellenére, hogy a bűnsegélyhez képest is a társadalomra fokozottan veszélyes magatartást tanúsít az elkövető. Az ilyen esetekben egyfajta finomhangolásra lenne szükség a bűnsegély és felbújtás elhatárolásához.

A törvényi szabályozást tekintve a kutatási kérdésre adott válasz az, hogy a törvény alkalmazható az alapelvekkel összhangban a túllépés esetén, ez alapján azonban számos társadalomra veszélyes magatartás nem szankcionálható. Amennyiben a jogalkalmazó a fogalmakat úgy alkalmazza, hogy a felbújtó felelősségét megállapíthassa, akkor viszont az alapelvek sérelme merül fel. Törvényi szinten kellene tisztázni a vegyes bűnösség kérdését, hogy a Btk. 9. § és a 14. § (1) bekezdése milyen viszonyban áll egymással, melyik speciális a másik rendelkezéshez képest, és az is tisztázásra szorul – a világos törvényi szabályozás követelményét szem előtt tartva –, hogy a részesi cselekmény a tettesi alap- vagy bűncselekményhez járul-e. A szokásjogi alapú mulasztásos bűnsegély kategóriáját is célravezető lenne kodifikálni, hogy az a „*nullum crimen sine lege*” elvvel összhangban legyen alkalmazható.

Irodalomjegyzék:

- BALOGH ÁGNES – TÓTH MIHÁLY: Magyar büntetőjog általános rész, Budapest, 2010.
- BALOGH ÁGNES: Büntetőjog I. Általános rész, Budapest-Pécs, 2015.
- BÉKÉS IMRE: Az elkövetők (Btk. IV. Fejezet). In. HALÁSZ SÁNDOR (szerk.): A büntető törvény kommentárja, Budapest, 1968.
- BELOVICS ERVIN – NAGY FERENC – TÓTH MIHÁLY: Büntetőjog I. Budapest, 2014.
- BELOVICS ERVIN: Büntetőjog I. általános rész, Budapest, 2020.
- BERKES GYÖRGY: Az elkövetők. In. Berkes György (szerk.): Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. Budapest, 2001.
- BLASKÓ BÉLA: Magyar büntetőjog általános rész, Budapest, 2002.
- BLASKÓ BÉLA: A büntetőjogi felelősség (Bt. III. fejezet). In. POLT PÉTER (szerk.): A Büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi. C. törvény nagykommentárja, 2016.
- FINKEY FERENC: A magyar büntetőjog tankönyve, Budapest, 1909.
- FINKEY FERENC: A magyar büntetőjog tankönyve, Budapest, 1914.
- GELLÉR BALÁZS – AMBRUS ISTVÁN: A magyar büntetőjog általános tanai I., Budapest, 2019.
- KAUTZ GUSZTÁV: A magyar büntetőjog tankönyve, Budapest, 1881.
- KIS NORBERT – HOLLÁN MIKLÓS: Büntetőjog I., Budapest, 2011.
- KÓNYA ISTVÁN: Az elkövetők (Btk. III. Fejezet). In. BERKES GYÖRGY – RABÓCZKI EDE (szerk.): Magyar büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára, Budapest, 2012.
- LOSONCZY ISTVÁN: A tettesség és részesség a büntetőjog rendszerében, Budapest, 1966
- LÖW TÓBIÁS: A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről és teljes anyaggyűjteménye, Budapest, 1880.
- MÉSZÁROS ÁDÁM: A Legfelsőbb Bíróság ítélete a tettesi túllépésről. Jogesetek Magyarázata 2012/4.
- MÉSZÁROS ÁDÁM: A részességről, In: BADÓ ATTILA-BÓKA JÁNOS (szerk.): Tudományos Diákköri Szemle. Szeged, 2003.
- NAGY FERENC: Anyagi büntetőjog Általános rész II., Szeged, 2014.
- NAGY FERENC: Anyagi büntetőjog, alapvetések és a bűncselekmény tana, Szeged, 2020.
- SCHNIERER ALADÁR: A büntettekről és vétségekről szóló magyar büntető-törvény magyarázata, Budapest, 1893.
- SZOMORA ZSOLT: A tettességről, In: BADÓ ATTILA-BÓKA JÁNOS (szerk.):

Tudományos diákköri szemle Szeged, 2003.

SZOMORA ZSOLT: Az elkövetők. In: KARSAI KRISZTINA (szerk.): Nagykomentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Wolters Kluwer Hungary. Online hozzáférés. 2024. szeptemberi állapot

TAPODI PÉTER: A nyitott törvényi tényállású bűncselekmények mulasztásos változatának alkotmányos büntetőjogi vonatkozásai, különös tekintettel az Alkotmánybíróság gyakorlatára (MJ, 2019/3.)

TOKAJI GÉZA: A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban, Budapest 1984.

VÁMBÉRY RUSZTEM: Büntetőjog, Budapest, 1913.

WERNER E. REZSŐ: A Magyar Büntetőjog Kézikönyve, Budapest, 1898.

WLASSICS GYULA: A tettesség és részesség tana Budapest, 1893

Felhasznált joganyagok:

BH 1994. 296.

BH 2000. 185.

BH 2012. 111.

BH 2017. 139.

BH 2017. 316.

BH 2018. 267.

BH 2018. 68.

Bfv. 1027/2018/5. számú kúriai határozat